

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Спеціальність 035 «Філологія»
Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська»

Мовні та позамовні аспекти перекладу

Допущено до захисту «__» _____ 20 р.

Зав. каф. германської філології ___ канд. філол. наук, проф. Кобякова І. К.

Виконав: Пушкар Д.О.
студ. групи ПР.м-92

Науковий керівник:
Канд. філол. наук,
доцент Жулавська О.О.

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ ТА ПОЗАМОВНИХ АСПЕКТІВ ПЕРЕКЛАДУ	6
1.1. Розуміння сутності перекладу у сучасному контексті.....	6
1.2. Лінгвістичний і нелінгвістичний аспекти перекладу в науковій рецепції	14
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОВНИХ ТА НЕМОВНИХ АСПЕКТІВ ПЕРЕКЛАДУ НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ	24
2.1. Лексикологічний аспект художнього перекладу.....	24
2.1.1. Еквівалент і еквівалентність у процесі перекладу	24
2.1.2. Проблема лакуарності у контексті художнього перекладу.....	31
2.2. Лексико-граматичний аспект художнього перекладу: трансформаційна модель перекладу	38
2.3. Лінгвопрагматичний аспект перекладу	45
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ.....	55
3.1. Методика викладання перекладу у вищій школі з точки зору мовного та позамовного аспектів перекладу	55
3.2. Вправи для навчання мовних та позамовних аспектів перекладу	58
Висновки до розділу 3	63
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку науки про переклад текст вважається найважливішою одиницею комунікації. Текст як комунікативну одиницю може охарактеризувати наявність комунікативного завдання. Внаслідок цього, являючись підсумком цілеспрямованої діяльності, текст незмінно висловлює прагматичну установку його автора.

Це означає, що при перекладі важливим є не тільки мовний, але й позамовний аспект вихідного тексту, який передбачає наявність комунікативної ситуації, прагматичної установки, лінгвокультурних аспектів. Інформація у художньому тексті виражена образами і не завжди експліцитно: її трактування багато в чому залежить від екстралінгвістичних знань реципієнта і, якщо мова йде про перекладений текст, то також від умінь перекладача.

Особливу роль в загальній типології текстів відіграє художній текст, оскільки він суб'єктивний, тобто висловлює авторське сприйняття світу, і в той же час відображає реальну, об'єктивну картину навколишньої дійсності. У зв'язку з цим, розглядаючи текст з позиції комунікативно-функціонального підходу, який передбачає, що текст перекладу – це одиниця, створена в конкретній комунікативній ситуації з конкретною метою і виконує конкретну функцію, не можна не відзначити таку ключову категорію перекладу, як функціональна еквівалентність. Це особливий тип еквівалентності, який охоплює відповідності не тільки на граматико-синтаксичному і лексико-семантичному рівнях, але також і на комунікативно-прагматичному рівні.

Актуальність дослідження обумовлена виниклою необхідністю позначити більш чітку позицію про методи досягнення еквівалентності при перекладі текстів художньої літератури зважаючи на мовні та позамовні аспекти перекладу, зокрема – у рамках комунікативно-функціонального підходу до перекладу, який активно розвивається на сьогодні.

Об'єктом перекладу є художній текст та особливості його перекладу з урахуванням мовних та позамовних аспектів перекладу.

Предмет дослідження – методи досягнення еквівалентності перекладу з урахуванням мовних та позамовних аспектів перекладу.

Мета дослідження – розглянути теоретичні та практичні аспекти перекладу мовних та позамовних особливостей англомовного художнього тексту.

Поставлена мета передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- 1) розглянути сучасні підходи до розуміння сутності перекладу у сучасному контексті;
- 2) визначити лінгвістичний і нелінгвістичний аспекти перекладу в науковій рецепції;
- 3) дослідити лексикологічний, лексико-граматичний та лінгвопрагматичний аспекти художнього перекладу;
- 4) розглянути методику викладання перекладу у вищій школі з точки зору мовного та позамовного аспектів перекладу;
- 5) розробити комплекс вправ для навчання мовних та позамовних аспектів перекладу.

У ході дослідження були використані методи порівняльного і контекстуального аналізу, перекладацького аналізу, а також метод класифікації та опису.

Матеріалом дослідження послужили художні твори англомовних письменників А. Рой «The Ministry of Utmost Happiness» та С. Кінга «The Bazaar of Bad Dreams», «It» та їх переклади українською мовою.

Теоретична значимість роботи полягає у визначенні підходів до розуміння сутності перекладу у сучасному контексті, а також лінгвістичного та нелінгвістичного аспектів перекладу в науковій рецепції, а також у визначенні функціональної еквівалентності як ключової категорії відповідностей тексту-оригіналу і тексту-перекладу з опорою на комунікативно-функціональний підхід до перекладу.

Практична значимість дослідження полягає у вивченні особливостей та ролі мовного та позамовного аспектів перекладу художніх текстів, та у розробці методичних рекомендацій та вправ для навчання передачі мовних та позамовних аспектів у закладах вищої освіти. Висновки та результати досліджень можуть використовуватися для подальших досліджень комунікативно-прагматичних та лінгвокультурних аспектів перекладу. Результати дослідження можуть бути використані у рамках практичного курсу перекладу, а також у якості матеріалу для написання наукових та дослідницьких робіт з тематики художнього перекладу.

Наукова новизна даного дослідження полягає у комплексному вивченні понять мовного та позамовного аспектів перекладу, функціональної еквівалентності та художнього тексту.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних наукових, довідкових та ілюстративних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ ТА ПОЗАМОВНИХ АСПЕКТІВ ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Розуміння сутності перекладу у сучасному контексті

У сучасній науковій думці формується безліч нових підходів до розуміння процесу перекладу, які відповідають новітні умови та вимоги до перекладацької діяльності. Перекладознавство розвивається і збагачується новими ідеями здебільшого завдяки своїй орієнтації на перекладацьку практику. Власне, перекладознавство як наукова дисципліна спочатку склалося у зв'язку з необхідністю усвідомити сутність перекладу як практичної діяльності, сутність завдань, що вирішуються перекладачем, і способів їх вирішення, основних підходів до здійснення перекладу [31, с. 24].

На сьогодні ж відносини між теорією та практикою перекладу представляються більш складними; між ними існують відносини взаємодії, взаємовпливу: перекладознавство, будучи у певному сенсі результатом узагальнення перекладацьких практик, має впливати на стан перекладацької практичної діяльності, ставити певні орієнтири в мінливому перекладацькому процесі, тобто орієнтувати в процесі знаходження оптимальних перекладацьких рішень в умовах постійної зміни умов здійснення перекладацької діяльності [6, с. 4].

В останні два-три десятиліття умови здійснення перекладацької діяльності значно змінилися. Перекладачі тепер працюють у комп'ютеризованому світі, охопленому мережею Інтернет, використовують різноманітні платформи і середовища, системи перекладацької пам'яті. Стає все більш вираженою реальністю і використання систем машинного перекладу. Більш того, набувають поширення види перекладу, які раніше перебували на периферії перекладацької професії або зовсім не існували (аудіовізуальний переклад, соціальний переклад, переклад-редагування, транскреція,

аудіодескрипція тощо). Часто ці види перекладацької діяльності розглядаються як щось принципово відмінне від так званого «власне перекладу», протиставляються йому.

На сьогодні дослідники в області перекладу відзначають паралельний розвиток двох перекладознавчих парадигм. Перша – це традиційна концепція перекладу, яка існувала протягом століть і виявлялася у парадигмі еквівалентності. Сьогодні ця парадигма стала більш орієнтованою на одержувача або аудиторію [28, с. 183].

В. В. Коптілов вказує, що перекладач повинен чітко уявляти, для чого і для кого він перекладає, яке завдання буде виконувати створюваний ним текст, як і ким цей текст буде використаний. У зв'язку з цим на просунутих етапах навчання завдання майбутнім перекладачам навчальні тексти повинні супроводжуватися вказівкою на мету перекладу, характер передбачуваних читачів, друкований орган, у якому він повинен бути прийнятий до публікації тощо [19, с. 357].

У рамках другої перекладознавчої парадигми знаходять своє відображення різні платформи і середовища, за допомогою яких в наш час здійснюється переклад. У цьому сенсі спостерігається перехід від паперового формату до цифрового і до Інтернет-формату (де текст перекладу стає мультимодальним). Такий мінливий контекст і служить причиною розростання числа термінів, які використовуються для позначення того, що колись вважалося перекладом [28, с. 183].

Тож, однією з причин появи нових термінів для позначення нових видів перекладацької діяльності є використання сучасних середовищ, у яких здійснюється переклад. Немає сумнівів у тому, що умови діяльності перекладача у суто технічному сенсі дійсно істотно змінилися. Але чи достатньо цього для того, щоб позначити новий підхід, нову парадигму в перекладознавстві?

Е. Пім, який також звертається до виділення перекладознавчих парадигм, вказує, що нові перекладацькі технології – це не просто додаткові інструменти,

а цілі системи, що змінюють саму природу когнітивної діяльності перекладача, його соціальні відносини та професійний статус [57, с. 5]. Загалом же, протиставлення парадигми еквівалентності (лінгвістичного підходу до перекладу) парадигмі, обумовленій використанням нових середовищ, на сьогодні все ще викликає сумніви та піддається критиці.

Протиставляється парадигмі еквівалентності й інша парадигма, а саме – функціональне перекладознавство, про яке пише Е. Прунч [30, с. 57]. Для позначення цього підходу можуть використовуватися різні терміни (*functionalist approach* – у зарубіжному перекладознавстві, «функціонально-комунікативний підхід» або «комунікативно-функціональний підхід» – у країнах СНД).

Це терміносполучення використовується для позначення підходу до перекладу, у рамках якого переклад розглядається як вид діяльності перекладача, що забезпечує здійснення іншої – предметної (виробничої, пізнавальної, рекреаційної тощо) – діяльності одержувачів («споживачів») перекладу і / або ініціаторів перекладу. Відповідно до даного підходу, переклад як діяльність включається в структуру певної комунікативної ситуації.

Здійснення перекладу передбачає врахування особливостей даної ситуації, мети перекладу, потреб і очікувань суб'єктів предметної діяльності, а також суто лінгвістичних чинників, що впливають на хід і результат перекладацького процесу, – від особливостей співвідношення двох мов до типу тексту та його комунікативного завдання [15, с. 263].

У цьому дослідженні звертаємося до питання мовного та позамовного в перекладі, тому більш уважно звернемося до тих напрямків сучасного перекладознавства, які розглядають саме ці аспекти перекладацької діяльності. У розвитку сучасного перекладознавства важливе місце серед інших теорій належить комунікативної моделі, яка трактує переклад як вид міжмовного спілкування. Початок досліджень у цій області було покладено німецькими дослідниками, зокрема – [О. Каде](#) [54]. Великий внесок у подальший розвиток

комунікативної моделі перекладу внесли також радянські та вітчизняні вчені, такі як О. Д. Швейцер [39], В. Н. Комісаров [18] та інші.

Добавлено примечание (UzM2): посилання

Авторами комунікативної моделі було сформульовано положення про те, що дієва теорія перекладу не може обмежуватися аналізом тільки мовних механізмів породження тексту. Процес перекладу повинен розглядатися в широкому контексті з урахуванням інтересів усіх впливаючих на нього факторів, у тому числі й позамовних [9, с. 57].

Схема перекладу як виду міжмовного спілкування складається з двох частин, що відображають первинну і вторинну комунікацію або, інакше, два етапи мовного спілкування – внутрішньомовний та міжмовний. У процесі внутрішньомовного спілкування відправник інформації породжує вихідний текст, призначений для одержувача, який розмовляє мовою відправника. На етапі міжмовного мовного спілкування перекладач виступає у подвійній ролі – учасника первинної комунікації у якості одержувача вихідного тексту, і вторинної комунікації – у ролі відправника кінцевого тексту. Він перекладає вихідний текст і направляє текст перекладу іншомовному одержувачу [60, с. 45].

Уже на першому, внутрішньомовному етапі перекладу спілкування відбувається не у вакуумі. Всі елементи акту внутрішньомовної комунікації, а також відправник повідомлення, його одержувач та саме повідомлення, є частиною незалежної від людей реальної ситуації, яка утворюється живими і неживими предметами, діями та їх ознаками.

Тож, обов'язковою умовою і відправною точкою процесу внутрішньомовного спілкування є позамова реальна ситуація. Для початку важливо враховувати, як саме у свідомості відправника формується думка. Так, серед незліченної кількості предметів, дій та ознак реальної ситуації він вибирає ті з них, які пов'язані з предметом і змістом його думки. Причому кількість ознак згадуваних предметів та дій зводиться до мінімуму. Наприклад, якщо мова йде про конкретну людину серед всіх її ознак (зросту, кольору очей, одягу та інше) згадується тільки ім'я [38, с. 167].

Визначивши предмет і зміст думки, відправник повідомлення підбирає потрібні слова і об'єднує їх за правилами граматики, створюючи речення, текст. Після мовного оформлення думки відбувається її актуалізація. Суть цього етапу внутрішньомовного спілкування полягає в тому, що обрані відправником мовні знаки, слова і граматичні засоби, зв'язуються ним з конкретними предметами і діями реальної ситуації. Мова при цьому стає мовленням, а одиниці мови – одиницями мовлення, зокрема речення стає висловлюванням. Мовленням є використання мови як системи знаків для цілей спілкування. Однак на внутрішньомовному етапі це ще поки лише так звана «внутрішня мова» – коли відправник спілкується сам з собою. Думка в його свідомості звучить, стає зрозумілою і чіткою. Тепер він готовий переслати її одержувачу. Для цього відправник озвучує свою думку, вимовляючи вголос звуки ланцюжка використаних ним мовних знаків [10, с. 24].

Отримавши закодоване таким чином повідомлення, одержувач його розшифровує – пов'язує мовні знаки з конкретними предметами, діями і ознаками реальної позамовної ситуації. Завдяки цьому у нього з'являється можливість зрозуміти сенс адресованого йому послання. Таким чином, поряд з позамовними ситуаціями, реальною та комунікативною, у процесі спілкування виділяється мовна ситуація. Під нею розуміють предмети, дії та ознаки реальної ситуації, відображені у висловлюванні.

Таким чином, компоненти, які утворюють зміст першого етапу перекладу, або ж внутрішньомовного спілкування, можна представити у вигляді ланок наступного ланцюжка:

- 1) реальна немовна ситуація як відправна точка процесу внутрішньомовного спілкування;
- 2) немовна комунікативна ситуація «відправник – повідомлення – одержувач» як частина реальної ситуації;
- 3) побудова відправником думки і оформлення її мовного змісту;

4) актуалізація речення – його перетворення у висловлювання і утворення мовної предметної ситуації, під якою розуміються предмети, дії та ознаки реальної ситуації, відбиті у висловлюванні;

5) озвучування відправником свого повідомлення;

6) актуалізація повідомлення у свідомості одержувача [14, с. 115].

У рамках комунікативної моделі під основним поняттям перекладацької еквівалентності розуміється максимально повне збереження змісту вихідного тексту в тексті перекладу. Іншими словами, мова йде про співвідношення згаданих вище немовних і мовних ситуацій і ролі кожної з них у процесі перекладу. Для цього слід звернутися до немовної реальної ситуації, яка служить відправною точкою внутрішньомовної первинної комунікації. Реальна ситуація повинна бути представлена і у вторинній комунікації, що відбиває процес перекладу. Адже мова йде про одну й ту ж позамовну ситуацію, відображену в двох висловлюваннях – вихідному і перекладному [16, с. 160].

Аналіз предметної ситуації, яка лежить в основі вихідного тексту, є невід’ємною частиною першого етапу перекладу – інтерпретації вихідного тексту. Справа в тому, що далеко не вся необхідна перекладачу інформація передається мовними знаками. Тому фонові знання перекладача, його знайомство з описуваною в тексті реальною ситуацією є найважливішою умовою точності перекладу [21, с. 19].

Так, у своїй статті «Що потрібно знати перекладачеві?» відомий радянський теоретик перекладу Л.С. Бархударов наводить приклад невірної інтерпретації такого роду при перекладі повісті американської письменниці Х. Лі «Убити пересмішника» [5, с. 35]:

1) *Reconstruction rule and economic ruin forced the town to grow / Але закон про відновлення Півдня і крах економіки все ж змусили місто зростати* (Бархударов Л. С., 1978).

У цьому прикладі словосполучення *reconstruction rule* саме по собі може означати «правило реконструкції». На цій підставі перекладач буде

Добавлено примечание (UzM3): А КАК ВЫ МОЖЕТЕ ССЫЛАТЬСЯ НА БАРХУДАРОВА, ЕСЛИ ПРЕДЛОЖЕНИЕ ИЗ ЛИТЕРАТУРЫ??? НА ПРОИЗВЕДЕНИЕ И ССЫЛАЙТЕСЬ

Добавлено примечание (UzM4): за яким словником ви брали значення. Треба спочатку дати значення мовою оригіналу (потім в круглих дужках посилання на словник. Назву словника робимо аббревіацію) потім в квадратних дужках курсивом подаємо переклад і знову посилання на словник в круглих дужках і назва словника - аббревіація

Добавлено примечание (UzM5R4): НЕ ВИПРАВЛЕНО!!!!

припущення про існування якогось закону про відновлення Півдня, який сприяв його відновленню після громадянської війни у США. Однак більш близьке знайомство з історією цієї країни дало б йому ключ до правильної інтерпретації сенсу оригіналу. Насправді йшлося про так званий період реконструкції, тобто про реорганізацію Південних штатів з метою їх возз'єднання з Північними штатами у рамках єдиної держави. З урахуванням сказаного, і зробивши ряд додаткових перекладацьких перетворень, можна запропонувати такий варіант перекладу цього речення:

Завдяки подоланню наслідків економічного краху Південних штатів і возз'єднання їх з Північними у рамках єдиної держави, місто почало швидко зростати.

Л. С. Бархударов пише про те, що обов'язковою умовою точного і якісного перекладу всюди і скрізь є осмислення реальної позамовної ситуації, яка лежить за межами самого тексту. Без такого знання не можливо правильно зрозуміти людську мову взагалі, без нього немислимий і ніякий переклад [5, с. 37].

Розглянемо також і наступний компонент внутрішньомовного спілкування – комунікативну ситуацію. Процес перекладу протікає в двох комунікативних ситуаціях – первинній внутрішньомовній ситуації, де перекладач бере участь у якості одержувача, і ситуації вторинній, у якій перекладач відіграє роль творця вторинного тексту. Говорячи про першу ситуацію, слід зазначити, що роль перекладача у ній істотно відрізняється від ролі звичайного одержувача. Справді, останній зазвичай задовольняється загальною оцінкою отриманої інформації, не звертаючи уваги на подробиці чи деталі [16, с. 160].

Перекладач, який бере участь у спілкуванні в якості посередника, не може собі дозволити нехтувати деталями та конотаціями вихідного тексту. Для нього мова йде не просто про сприйняття тексту як такого, наприклад – заради заповнення пробілу у власних знаннях, а про сприйняття, націлене на подальший переклад. Тому вже на цьому першому етапі перекладач робить

цілий ряд додаткових дій – він подумки визначає комунікативну мету відправника, шукає частини тексту найбільш складні з точки зору їх перекладу іншою мовою та в іншу культуру, виявляє елементи, які лежить поза текстом реальної ситуації та які можуть бути незнайомі одержувачу перекладу. Не випадково стадію участі перекладача у первинній внутрішньомовній ситуації дослідники перекладу називають етапом «передперекладу» [21, с. 19].

На наступній та останній стадії міжмовного спілкування – на етапі вторинної комунікації – перекладач виступає у якості джерела тексту перекладу. Мова йде про те, щоб зробити вихідний текст зрозумілим і доступним іншомовному одержувачу. Пов'язаний з цим процес, який багато дослідників вважають власне перекладом, визначається як немовними, так і безліччю мовних факторів.

Серед немовних факторів можна згадати вторинну комунікативну ситуацію. Часто у навчальній літературі з перекладу наводяться приклади недостатнього урахування перекладачем установки на відправника вихідного тексту, пов'язані, наприклад, з неправильним визначенням його комунікативної установки [3, с. 30]. Так, помилка перекладача, викликана дослівною передачею іронічних висловів, які використовуються у протилежному значенні, лежить в основі анекдоту про жінку, якій в англійському суді пред'явлене обвинувачення у крадіжці курки. Протести обуреної обвинуваченої «Все життя мріяла вкрасти ту курку!» або «Потрібна мені ваша курка!» перекладач сприймає буквально і перекладає їх відповідним чином:

2) *It is my lifetime's dream. I needed your hen badly* (Бархударов Л. С., 1978).

Дізнавшись про вирок, засуджена вигукує: «Здрастуйте, я ваша тітка!», про що перекладач тут же повідомляє судді:

Your honor, the defendant claims to be your close relative (Бархударов Л. С., 1978).

Хоча у цьому випадку відображена вигадана ситуація, вона яскраво ілюструє, що експресивний компонент тексту-оригіналу, як його позамовний

Добавлено примечание (UzM6): нумерация примеров и после каждого примера в скобках ссылка (Прізвище автора, рік публікації твору)

Добавлено примечание (UzM7R6): ГДЕ НОМЕР??? Или надо объединить в один пример. Так примеры не оформляют

Добавлено примечание (UzM8): винести як приклади з нумерацією, та посиланнями як було описано вище

аспект, іноді й справді може вислизнути з-під уваги перекладача, спричинивши комунікативну невдачу.

До мовних факторів належать міжмовні відмінності у смисловій побудові висловлювання, формуванні його мовного змісту, перш за все – предикативного ядра, тобто групи підмета і групи присудка. До мовних аспектів належать і правила лексичної та лексико-синтаксичної сполучуваності, опис предметної ситуації, правила побудови цілісного тексту взагалі та текстів певного жанру зокрема [14, с. 147].

Загалом же урахування немовних і мовних компонентів міжмовного спілкування дозволяє визначити набір правил, на основі яких проводиться зіставлення мов, які залучені до процесу перекладу. Знайомство з такими положеннями, що утворюють категоріальний апарат теорії перекладу, є невід’ємною частиною професійної компетенції перекладача.

Таким чином, у рамках сучасного підходу до перекладознавства одним із напрямків теорії перекладу є комунікативна модель перекладу, яка постулює, що позамовний аспект перекладу є не тільки не менш значимим порівняно з мовним, однак часто відіграє основоположну роль. Без знання позамовної ситуації, а лише спираючись на мовне вираження, перекладач часто не здатен правильно й адекватно перекласти текст. Тож, відсутність фонових знань щодо позамовної ситуації висловлювання часто призводить до комунікативної невдачі, коли текст перекладу не передає вихідні ідею, думку, факт і отримувач повідомлення не може його правильно декодувати.

1.2. Лінгвістичний і нелінгвістичний аспекти перекладу в науковій рецепції

У нашому дослідженні розмежуємо мовний (лінгвістичний) та позамовний (нелінгвістичний) аспекти перекладу. Звернемося до наукової рецепції цих двох аспектів перекладу в сучасному перекладознавстві.

С. О. Швачко вказує, що культурний аспект перекладу має враховувати, що хоча між багатьма іншомовними культурами й існують певні спільні риси, цілковитої тотожності між ними ніколи не може бути, оскільки концептуальна картина світу є рухливою та змінюється передусім під впливом позамовних факторів соціально-історичного та когнітивного характеру [37, с. 25].

Розглядаючи мовний та позамовний елементи перекладу, дослідниця вказує, що вчення про цю дуальність аспектів комунікації та перекладу сходять ще до концепції Ф. де Соссюра, який стверджував що всі мовні знаки є різними і що будь-який елемент має значення лише тоді, коли в даній структурі він може бути протиставлений іншому елементу. Ця думка Ф. де Соссюра відіграла вирішальну роль і в подальших структурних дослідженнях, хоча він сам, очевидно, запозичив ідею опозиції як засобу реалізації значення з теорії фонем, із гіпотез, висунутих раніше вченими Казанської школи, зокрема – І. Бодуеном де Куртене [37, с. 28].

Саме Ф. де Соссюр розмежував поняття внутрішньої й зовнішньої лінгвістики. На думку цього вченого внутрішня лінгвістика зосереджена на питаннях структури мови, тоді як зовнішня лінгвістика залучає до аналізу позамовні, у тому числі й соціальні чинники. До таких чинників можуть належати, наприклад, вік і географічне походження мовця, що може вагомо впливати на характер мовлення.

На думку С. О. Швачко можна говорити про суперечність між двома частинами вчення Ф. де Соссюра про мову. З одного боку, цей вчений вказує на уявлення про мову як монолітну гомогенну структуру, яка нібито не підлягає впливові зовнішніх факторів. З іншого є він допускає можливість існування часово-просторових, вікових та соціальних особливостей мовлення [37, с. 29].

Сучасна ж парадигма лінгвістики та перекладознавства однозначно доводять важливу роль нелінгвістичного компонента та підтверджують, що позамовний аспект іноді є навіть більш важливим, ніж мовний. Так, дослідники В. Г. Куликова та І. А. Власенко вказують, що на сьогодні

важливим моментом є перехід у методиці викладання перекладу від мікролінгвістичних концепцій, згідно яких перекладацька еквівалентність досягається структурно-формальними та функціональними відповідностями між текстом-оригіналом та текстом-перекладом, до макролінгвістичних, які враховують взаємодію мовних і позамовних факторів у процесі перекладу. До провідних позамовних факторів ці вчені відносять лінгвоетнокультурні та комунікативно-прагматичні аспекти перекладу [22, с. 191].

Зокрема, врахування лінгвоетнокультурного аспекту перекладу висуває на перший план феномен гетерогенності оригіналу та перекладу, як текстів, що належать до різних культур [33, с. 217]. При цьому, одним із завдань перекладача та необхідною умовою забезпечення адекватного перекладу є розшифрування та врахування знакових функцій, культурних особливостей мовних засобів мови оригіналу, що вимагає неабияких позамовних культурологічних знань [22, с. 192].

Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики активізує орієнтацію лінгвістичних досліджень на вивчення етнокультурної специфіки мовної концептуалізації навколишнього світу людиною, особистісних і соціальних сторін людини, мовного пізнання, мовного спілкування і поведінки людини, а також когнітивних процесів зберігання, передачі та інтерпретації знань і розумової діяльності. У руслі ідей та проблем антропоцентричної парадигми сформовані й успішно розвиваються такі напрямки лінгвістичних досліджень, як лінгвокультурологія, когнітивна лінгвістика, психолінгвістика та ін. [2, с. 8].

Лінгвокультурологія у сучасних лінгвістичних дослідженнях визначається як комплексна наукова дисципліна синтезуючого типу, що вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в його функціонуванні та відбиває цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів з орієнтацією на сучасні пріоритети і культурні установки (система норм і загальнолюдських цінностей) [33, с. 47].

Сучасний стан перекладознавства апелює до проблем універсального і культурно-специфічного у перекладі, справедливо вважаючи, що двомовний переклад є у той же час «двокультурним» інтерпретативним перекладом [48, с. 47]. Система мовних значень співвідноситься з компетенціями у галузі культури носіїв мови, бо в мові знаходиться відображення світобачення і світорозуміння народу, усвідомлювані у контексті культурних традицій. Мовна картина світу лінгвокультурної спільноти постає як засіб втілення культурних стереотипів, символів, еталонів, які формують даний соціум у співтовариство.

Труднощі перекладацької трансляції обумовлені характером використаних в оригіналі засобів, ступенем їх відтворюваності, розуміння змісту вихідного тексту, який визначається часовою, просторовою або соціокультурною дистанцією між учасниками міжкультурного спілкування. З позицій когнітивної лінгвістики процес перекладу постає як сприйняття одного виду інформації і трансформація її в інший вид. Дослідження переконливо доводять, що відмінності між когнітивними процесами автора оригіналу та перекладача обумовлені відмінностями в культурі, що обов'язково відбивається й на мовному рівні [14, с. 148].

Функція перекладача – поєднати існуючі когнітивні простори. Оптимальність перекладу обумовлена «перетином» ментальних просторів автора вихідного тексту і його перекладачів, тобто їх індивідуально-особистісних особливостей. Особливого значення набуває дослідження співвідношення «особистість автора – особистість перекладача». Перекладач повинен використовувати не просто мовні одиниці тієї чи іншої мовної системи, а враховувати те когнітивне середовище, яке виникає навколо цих одиниць [52, с. 24].

Звернемося й до питання іншого типу нелінгвістичного компоненту перекладу, а саме – до комунікативно-прагматичних аспектів перекладу. В. Г. Куликова та І. А. Власенко (2008) вказують, що однією з головних умов досягнення перекладацької еквівалентності є дотримання прагматичного

Добавлено примечание (UzM9): ?????

компоненту, який характеризується як певний «фільтр», що визначає не лише спосіб реалізації процесу перекладу, але й сам об'єм інформації, який передається [22, с. 193].

Задля досягнення кінцевої мети перекладу перекладач може вдаватися до прагматичної адаптації, прагматичної «правки» перекладу, до змін, які він вносить до тексту перекладу, аби досягти необхідного перлокутивного ефекту. Це можуть бути заміни й навіть пропуски деяких елементів речення або, навпаки, доповнення речення додатковими, неіснуючими в оригіналі, структурно-семантичними елементами. Необхідність таких перетворень при перекладі теж часто обумовлена саме позамовною ситуацією.

Одним із найголовніших етапів перекладу є прагматичний аналіз речення і комунікативної ситуації в цілому. У визначенні смислового навантаження повідомлення неабияку роль відіграє контекст оригіналу, а також розуміння пресупозиту (асоціація поняття з оточуючою дійсністю) та підтексту (інтенція, яка є поштовхом для висловлювання).

Загалом же, аналіз позамовних факторів, які впливають на процес перекладу показує, що переклад – це не тільки адекватне відтворення понятійного та емотивного змісту оригіналу засобами іншої мови, це ще й уміння відчувати чужу мову й іншу культуру [23, с. 29]. Перекладач повинен брати до уваги те, якою мірою мовні факти співвідносяться з факторами соціально-культурного характеру, зважаючи на особливості суспільної думки та психології носіїв мови перекладу, їх фонові знання, знання культурно-історичного характеру, здатних вплинути на сприйняття та розуміння певних мовних одиниць.

Тож, вивчення лінгвістичного та нелінгвістичного аспектів перекладу показує, що переклад у першу чергу пов'язаний з мовою. Втім, у руслі сучасних перекладацьких досліджень це твердження хоча й не заперечується, однак інтерпретуються по-новому, з урахуванням нелінгвістичного аспекту. Зокрема, у перекладі передбачений вплив не тільки лінгвістичних, але й позалінгвістичних факторів. Хоча цей факт стверджувався ще Ф. де Соссюром

[34] та добре відомий сучасним дослідникам, поробленим залишається визначення того, наскільки значущим є кожен з цих компонентів.

Перелік мовних факторів перекладу очевидний – це функціональний стиль тексту і набір засобів виразності, які визначаються метою комунікації. Позамовні чинники перекладу текстів набагато менш конкретні – значний вплив тут мають ситуативні обставини комунікації, а саме – факт змішання культурних традицій між відправником повідомлення і приймаючим середовищем, соціодемографічний статус учасників комунікації тощо.

Переклад як процес прийняття конкретних рішень складається з двох основних етапів:

1) вироблення стратегії перекладу, або програми мовних дій перекладача;

2) реалізація наміченої програми за допомогою різних конкретних прийомів – перекладацьких відповідностей і перетворень [3, с. 35].

На другій стадії перекладу, причому на обох її етапах, рішення приймаються з урахуванням конфігурації немовних і мовних чинників перекладу та їх взаємозв'язку.

При виборі стратегії перекладу вирішальну роль можуть зіграти жанр тексту, ступінь повноти розуміння перекладачем комунікативного наміру відправника, оцінки тих, на кого розрахований переклад. Так, при перекладі художніх текстів завдання перекладача полягає у тому, щоб створити мовою перекладу повноцінний художнє твір. При перекладі інформативних текстів головна задача перекладача – передача змісту оригіналу (це стосується ділових, юридичних, технічних текстів), а також збереження його впливу на одержувача (це передусім важливо для пропагандистських та рекламних текстів). Важливим є також чіткий і зрозумілий виклад відомостей у тій самій формі, у якій подібні відомості прийнято викладати мовою перекладу (це правило стосується передусім путівників, технічних інструкцій, кулінарних рецептів тощо) [16, с. 162].

Ступінь повноти розуміння перекладачем комунікативного наміру відправника залежить також від наявних у перекладача відомостей про психологічний стан відправника, його інтереси, соціальний статус та інше. Що ж стосується оцінки тих, на кого розрахований переклад, то вибір рішення буває обумовлене їх лінгвістичними і фоновими знаннями, ступенем знайомства з предметом повідомлення і міжкультурними відмінностями. Орієнтуючись на певну категорію отримувачів, перекладач обирає більш-менш спеціалізовану термінологію, пояснює невідомі імена або поняття, конвертує одиниці вимірювання.

Аналогічним чином критерії, вироблені відповідно до немовних і мовних факторів перекладу, визначають конкретні способи реалізації обраної стратегії. Як приклад наведемо переклад наступної англійської фрази:

3) *The fog stopped all traffic* – *Через густий туман зупинився весь дорожній рух* (Бархударов Л. С., 1978).

У цьому прикладі спостерігається смисловий зсув, який можна назвати «персоніфікацією» – підмет-іменника *fog* зі значенням неживого предмета набуває ролі діяча, яка зазвичай асоціюється з одушевленим предметом. Для перекладу подібних висловлювань українською мовою застосовується конверсивне перетворення, у ході якого виражена дієсловом дія замінюється на дію протилежної спрямованості: *stopped* – «зупинився» [65], підмет *fog* – обставина «через туман», а підметом стає іменник «рух» [65].

Серед спонукальних причин подібних перетворень слід, перш за все, назвати саме позамовну реальну ситуацію, а також вибірковість мови по відношенню до явищ немовного світу, міжмовні розбіжності у будові предметної ситуації [10, с. 23].

Відповідно, можна стверджувати, що немовні та мовні чинники перекладу утворюють ряд взаємозв'язаних ланцюжків, які лежать в основі як загальних правил перекладу, так і його конкретного остаточного варіанту. Одні й ті ж фактори беруть участь в інтерпретації вихідного і створенні кінцевого тексту: це реальна ситуація, первинна комунікативна ситуація,

Добавлено примечание ((УзМ10)): В примерах / поменять на дефис

Добавлено примечание ((УзМ11)): оформити приклади

Добавлено примечание ((УзМ12)): значение на языке оригинала???????????

Добавлено примечание ((УзМ13)): посылання на словники

Добавлено примечание ((УзМ14R13)): я выше писала как словари оформляют по тексту. И где значения слов языком оригинала???

вторинна комунікативна ситуація і предметна ситуація. Таким чином, саме через текст проявляються немовні та мовні чинники перекладу і здійснюється їх взаємозв'язок.

Висновки до розділу I

У першому розділі розглянуті теоретичні засади вивчення мовних та позамовних аспектів перекладу. Визначено, що ідея про мовний та позамовний аспекти комунікації та перекладу з'явилася спочатку в ідеях вчених-лінгвістів Казанської школи (зокрема, І. Бодуена де Куртене), а також знайшла своє втілення у концепціях Ф. де Соссюра. Саме Ф. де Соссюр розмежував поняття внутрішньої й зовнішньої лінгвістики, встановивши, що саме у рамках останньої належать позамовні чинники.

На сьогодні ж мовні та позамовні фактори перекладу розглядаються у контексті комунікативної моделі, яка стверджує, що дієва теорія перекладу не може обмежуватися аналізом тільки мовних механізмів породження тексту. Процес перекладу повинен розглядатися в широкому контексті з урахуванням інтересів усіх впливаючих на нього факторів, у тому числі й позамовних. Серед немовних факторів перекладу у рамках комунікативної моделі розглядається комунікативна ситуація.

Загалом же урахування немовних і мовних компонентів міжмовного спілкування дозволяє визначити набір правил, на основі яких проводиться зіставлення мов, які залучені до процесу перекладу. Знайомство з такими положеннями, що утворюють категоріальний апарат теорії перекладу, є невід'ємною частиною професійної компетенції перекладача.

Відповідно, у рамках сучасного підходу до перекладознавства одним із напрямків теорії перекладу є комунікативна модель перекладу, яка постулює, що позамовний аспект перекладу є не тільки не менш значимим порівняно з мовним, однак часто відіграє основоположну роль. Без знання позамовної ситуації, а лише спираючись на мовне вираження, перекладач часто не здатен правильно й адекватно перекласти текст. Тож, відсутність фонових знань щодо позамовної ситуації висловлювання часто призводить до комунікативної невдачі, коли текст перекладу не передає вихідні ідею, думку, факт і отримувач повідомлення не може його правильно декодувати.

Також до провідних позамовних факторів сучасні дослідники відносять лінгвоетнокультурні та комунікативно-прагматичні аспекти перекладу. Зокрема, врахування лінгвоетнокультурного аспекту перекладу висуває на перший план феномен гетерогенності оригіналу та перекладу, як текстів, що належать до різних культур. Щодо комунікативно-прагматичних аспектів перекладу, то однією з головних умов досягнення перекладацької еквівалентності є дотримання прагматичного компонента, який характеризується як певний «фільтр», що визначає не лише спосіб реалізації процесу перекладу, але й сам об'єм інформації, який передається.

Вивчення теоретичних засад дослідження показало, що немовні та мовні чинники перекладу утворюють ряд взаємозв'язаних ланцюжків, які лежать в основі як загальних правил перекладу, так і його конкретного остаточного варіанту. Саме через текст проявляються немовні та мовні чинники перекладу і здійснюється їх взаємозв'язок.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОВНИХ ТА НЕМОВНИХ АСПЕКТІВ ПЕРЕКЛАДУ НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

2.1. Лексикологічний аспект художнього перекладу

2.1.1. Еквівалент і еквівалентність у процесі перекладу

Аналізуючи мовні та позамовні чинники, які відіграють важливу роль у перекладі, передусім звернемося до питання еквіваленту та еквівалентності при перекладі. У цьому дослідженні вивчаємо мовні та позамовні особливості перекладу на матеріалі художнього дискурсу англійської мови.

Основним предметом теорії перекладу є безпосередньо сам процес перекладу. Без сумніву, багато вчених давало цьому поняттю своє визначення. Наприклад, Дж. К. Кетфорд (2004) засновує своє визначення сутності перекладу на явищі еквівалентності і стверджує, що переклад – це заміщення тексту однієї мови еквівалентним текстом іншою мовою [17, с. 66].

Р. О. Якобсон (1978) охоплює у своєму формулюванні ще й екстралінгвістичні знання перекладача: міжмовний переклад, на його думку, або власне переклад, це – інтерпретація вербальних знаків за допомогою будь-якої іншої мови [45, с. 78].

Відповідно, перекладність тексту можна вважати передумовою еквівалентності, оскільки перекладацьке завдання полягає у тому, щоб у процесі перекладу отримати еквівалентний вихідний текст. Таким чином, основним завданням перекладача є максимально повна передача змісту оригіналу, тобто – створення адекватного перекладу, здатного відтворити як зміст, так і форму оригіналу засобами відбору закономірних відповідників (еквіваленти, аналоги і описовий переклад).

Поняття еквівалентності не має однозначного трактування в сучасному перекладознавстві. Це зумовлюється тим, що еквівалентність завжди залишається відносним поняттям – навіть якщо перекладач добивається практичної інформаційної еквівалентності перекладу оригіналу, в теоретичному плані ця еквівалентність буде значно різнитися. Можна стверджувати, що будь-який переклад ніколи не буде абсолютно ідентичним канонічному тексту оригіналу. Сам ступінь зближення тексту перекладу з оригіналом ґрунтується на цілій низці факторів – це і майстерність перекладача, і особливості мов та культур, які піддаються зіставленню, і способи перекладу та характеристики перекладних текстів тощо.

У широкому сенсі еквівалентність розуміється як дещо рівноцінне, рівнозначне чому-небудь. До деякої міри саме ця менша семантична категоричність слова «еквівалентність» і зумовила особливості його трактування у рамках сучасного перекладознавства [25, с. 38].

Тож, на сьогодні в теорії перекладу еквівалентність розуміється як збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі та перекладі. Особливо важливо підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу насамперед полягає у спільності розуміння інформації, яка міститься у тексті, у тому числі у тій, що імпліцитно віднесена до підтексту та здійснює вплив не тільки на розум, але й на почуття реципієнта. Еквівалентність перекладу також залежить від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу. Таке трактування еквівалентності цілком відображає повноту та багатогранність даного поняття, пов'язаного із семантичними, структурними, функціональними, комунікативними, прагматичними, жанровими та іншими характеристиками тексту. Причому всі вказані параметри мають зберігатися в перекладі, однак ступінь їх реалізації буде різнитися залежно від тексту, умов і способу перекладу [20 с. 69].

Говорячи про еквівалентність перекладу, слід пам'ятати, що найголовнішим у перекладі є передача змісту тексту, тоді як всі інші характеристики цієї інформації (стильові та стилістичні, функціональні чи соціолокальні) не можуть бути точно передані без відтворення змістової інформації. Це відбувається через те, що весь інший зміст компонентів висловлювання нашаровується на змістову інформацію, підказується нею та витягується з неї, у результаті трансформуючись у певні образні асоціації тощо [4, с. 18-19].

Окрім того, слід розрізняти потенційно досяжну еквівалентність (максимальну спільність змісту двох текстів, яка допускається з урахуванням різниці мов цих текстів) та перекладацьку еквівалентність (реальну змістову близькість текстів оригіналу і перекладу, що досягається перекладачем у процесі перекладу). Межа перекладацької еквівалентності – це максимально можлива ступінь збереження змісту оригіналу при перекладі, однак необхідно пам'ятати, що змістова близькість до оригіналу різною мірою наближується до максимального у кожному окремому перекладі.

Розглянемо особливості досягнення лексичної еквівалентності на матеріалі художнього дискурсу англійської мови. Однією з провідних задач перекладача при роботі з художнім текстом є досягнення функціональної еквівалентності вихідного тексту.

Функціональна еквівалентність як явище перекладознавства тісно пов'язане з поняттям комунікативно-функціонального підходу до перекладу. Відповідно до цього підходу, акт перекладу розглядається як діяльність людини, яка включена у ситуацію прямої комунікації між відправником тексту мовою оригіналу і одержувачем тексту мовою перекладу або непрямої комунікації між одержувачем і відправником через цільовий текст.

У художньому перекладі це завдання ускладнюється багатоплановістю художнього тексту і робота перекладача у цьому випадку полягає в розкритті змісту у всьому його діапазоні та його відтворенні в іншій формі. Розглянемо особливості застосування еквівалентів для перекладу художнього тексту на

трьох рівнях: лексико-семантичному, граматико-синтаксичному та комунікативно-прагматичному.

Для подолання лексико-семантичних невідповідностей у тексті-оригіналі й тексті-перекладі використовуються такі перекладацькі прийоми, як конкретизація, генералізація, модуляція, транскрипція, транслітерація і калькування. Наприклад, у наступному випадку для еквівалентного перекладу використовується прийом генералізації – заміна одиниці вихідної мови з конкретним значенням одиницею мови перекладу із загальним значенням. У цьому прикладі при перекладі назви установ були генералізовані:

4) *“...changed into an Elks” Hall or a Bowl-a-Drome or an Electric Dreamscape Video Arcade...”* (King S., 2017) / *«... на його місці побудували адміністративний комплекс, спортивну арену, торговий центр ...»* (Кінг С., 2018).

Добавлено примечание (УзМ15): оформит как пример

Добавлено примечание (УзМ16): !!!!!!!!!!!!!!!

Ця трансформація виправдана, оскільки відсутність конкретики у даному прикладі практично не впливає на зміст речення, тобто така заміна лексично еквівалентна оригіналу. У наступному уривку з тексту художнього твору спостерігаємо генералізацію при перекладі назв:

5) *Bill pulled a Kleenex from the box* (King S., 2017) / *Біл дістав з коробки паперову серветку* (Кінг С., 2018).

Добавлено примечание (УзМ17): пример

У цьому випадку назва торгової марки «Kleenex» рівнозначно замінена при перекладі на слово, яке позначає сам предмет. «Kleenex» – компанія, що випускає гігієнічну паперову продукцію, але її найменування стало використовуватися для позначення будь-яких паперових серветок. Саме тому при перекладі назва серветок не перекладається транслітерацією власної назви, а генералізується.

У наступному прикладі спостерігаємо приклад досягнення еквівалентності перекладу шляхом прийому конкретизації – заміни одиниці оригіналу одиницею мови перекладу з більш конкретним значенням:

6) *“...he gobbled an entire “white-nightshade” mushroom...”* (King S., 2017) / *«... з’їв цілий мухомор ...»* (Кінг С., 2018).

Англійське слово *white-nightshade mushroom*, яке означає «отруйний гриб», було перекладене як «мухомор». У цьому випадку перекладач додає поняттю конкретики, щоб зробити ситуацію більш зрозумілою для читача, тим паче, що далі персонаж помирає від отруєння. Таким чином, у цьому прикладі приймається до уваги як мовний, так і позамовний аспект. Позамовним аспектом, який впливає на досягнення еквівалентності, виступає ситуація мовлення – у даному випадку вона диктується сюжетом. Якщо перекладач знайомий з сюжетом, характерами героїв, то це дасть йому можливість зробити більш якісний та еквівалентний переклад.

Поширеним прикладом конкретизації є переклад слова *said* відповідним смисловим аналогом. Розглянемо наступний уривок, який ілюструє таку семантичну трансформацію:

7) “*You put on your rain-stuff,*” *Bill said, “or you’ll wind up with the fluh-hu like me* (King S., 2017) / «*Ти краще одягни дощовик, – попередив Білл, – не те захворієш з-грипом, як я*» (Кінг С., 2018).

У цьому прикладі слово *said* було перекладене як «попередив». Такий варіант перекладу вважаємо семантичною трансформацією, оскільки переклад не співпадає із словниковим значенням цієї лексики. Так, у Кембриджському словнику слово *said* (past simple and past participle of *say*) тлумачиться як «to pronounce words or sounds, to express a thought, opinion, or suggestion, or to state a fact or instruction» [65]. У цій дефініції присутні значення «вимовляти», «висловлювати» «констатувати», однак не передбачене розуміння цієї лексики у значенні «попереджати». Зазвичай таке значення у англійській мові передається за допомогою слів *warn* або *forewarn*.

У цьому ж випадку переклад слова *said* як «попередив» можна вважати семантичною трансформацією, яка обумовлена контекстом – за сюжетом твору хлопчик дійсно намагається вберегти брата від грипу. Такий контекст дозволяє перекладачу використати смисловий аналог та робить такий варіант перекладу доречним.

Добавлено примечание (UzM18): значение на англ по словарю! Со ссылками

Добавлено примечание (UzM19): це треба знайти в словниках, чи можна так перекладати чи ні. Не можна просто стверджувати що і як було перекладено. Якщо не можна так перекласти, то треба вказати значення за словником і лише потім говорити про трансформації

Добавлено примечание (UzM20): оформить словарь правильно по тексту и убрать все гиперссылки они в курсовой не нужны! Это прекрасно что вы владеете этой технологией, но это лишнее

Добавлено примечание (UzM21): це треба знайти в словниках, чи можна так перекладати чи ні. Не можна просто стверджувати що і як було перекладено. Якщо не можна так перекласти, то треба вказати значення за словником і лише потім говорити про трансформації

Наступне поняття, яке ми розглянемо – це модуляція або прийом смислового розвитку одиниці оригіналу, заснований на причинно-наслідкових зв'язках:

8) “*You too, Ben. See you next year*” (King S., 2017) – *І тобі, Бен. До осені* (Кінг С., 2018).

Ця репліка – яскравий приклад прийому модуляції. Діалог між персонажами відбувається наприкінці навчального року, тому логічним шляхом перекладач приходиться до висновку, що *next year* у цьому уривку відноситься до наступного навчального року, який почнеться восени.

Різні прийоми досягнення еквівалентності у художньому тексті можуть використовуватися одночасно, доповнюючи одне одного. Наприклад, у наступному уривку ми стикаємося і з генералізацією, і з конкретизацією, і з модуляцією:

9) “...*The three vertical lenses on all sides of the traffic light were dark...*” (King S., 2017) / «...*лампи не горіли з жодної з чотирьох сторін світлофора ...*» (Кінг С., 2018).

Зокрема, при перекладі висловлювання *The three vertical lenses* як «лампи» перекладач використовує прийом генералізації і не вказує кількість ламп, але в той же час конкретизує слово *lenses*. При перекладі словосполучення *on all sides of the traffic light* перекладач використовує модуляцію і виводить контекстуальну заміну – «чотирьох сторін світлофора». Але крім цього, переклад всього речення також побудований на прийомі модуляції – зокрема, вираз ... *lenses ... were dark* перекладений як «лампи не горіли». У цьому випадку значення одиниць оригіналу та перекладу пов'язані причинно-наслідковими відносинами.

У якості наступних перекладацьких трансформацій розглянемо також транскрипцію і транслітерацію. Транскрипція і транслітерація є відтворенням звукової і буквеної форми слова оригіналу мовою перекладу. Однак при перекладі часто зустрічається поєднання цих двох трансформацій. Наприклад,

Добавлено примечание (УзМ22): вот так оформить примері

Добавлено примечание (УзМ23): значення цього словосполучення

цей прийом перекладу використовується при перекладі власних назв та реалій, наприклад:

1) назви видавництв: *Derry News* (King S., 2017) – «Деррі ньюз» (Кінг С., 2018); *the Mirror* (King S., 2017) – «Мірроп» (Кінг С., 2018); *Writer's Market* (King S., 2017) – «Райтерс маркет» (Кінг С., 2018); *Funk and Wagnalls* (King S., 2017) – «Фанк енд Вегноллз» (Кінг С., 2018);

2) назви фірм та компаній: *bottles of Windex* (King S., 2017) – пляшки «Віндекса» (Кінг С., 2018); *Mural Vision TV* (King S., 2017) – телевізор «М'юралвіжен» (Кінг С., 2018); *Lincoln Logs* (King S., 2017) – набір «Лінкольн логс» (Кінг С., 2018);

3) назви музичних гуртів: *Def Leppard*, *Twisted Sister*, *Judas Priest* (King S., 2017) – «Деф Ленпард», «Твістед сістер», «Джудас Пріст» (Кінг С., 2018); *the Grateful Dead* (King S., 2017) – «Грейтфул дед» (Кінг С., 2018); *the Penguins* (King S., 2017) – «Пінгвінз» (Кінг С., 2018);

4) назви медичних препаратів: *Kaopectate*, *Pepto-Bismol*, and *Preparation H* (King S., 2017) – Каопектат, пепто-бісмол і преперейшен-Ейч (Кінг С., 2018);

5) назви установ: *Saint Regis* (King S., 2017) – «Сент-Реджіс» (Кінг С., 2018); *the ABC Building* (King S., 2017) – «Ей-бі-сі-білдінг» (Кінг С., 2018);

6) назви спортивних команд: *The White Sox* (King S., 2017) – «Уайтсокс» (Кінг С., 2018).

Ще одна трансформація, яка використовується для досягнення еквівалентності перекладу – це калькування. Цей прийом являє собою переклад лексеми мови оригіналу за допомогою заміни її складових відповідними лексемами мови перекладу.

Іншими словами, прийом калькування полягає у тому, що при перекладі копіюється структура і склад вихідної лексеми. Таким чином, цей процес призводить до появи нового слова або сталого виразу в мові перекладу, наприклад: *driving licence* (King S., 2017) – водійське посвідчення (Кінг С., 2018); *greenhouse effect* (King S., 2017) – парниковий ефект (Кінг С., 2018); *mail*

Добавлено примечание (UzM24): правильно оформить ссылки

box (King S., 2017) – *поштова скринька* (King C., 2018); *horizon-line* (King S., 2017) – *лінія горизонту* (King C., 2018); *take it to heart* (King S., 2017) – *приймати близько до серця* (King C., 2018).

Добавлено примечание (UzM25): посилання

Таким чином, для досягнення функціональної еквівалентності на лексико-семантичному рівні, розбіжностей тексту-оригіналу і тексту-перекладу можна уникнути за допомогою використання таких трансформацій, як конкретизація, генералізація, модуляція, транскрипція, транслітерація і калькування.

Проте, з урахуванням комунікативно-функціонального підходу до перекладу прийоми транскрипції і транслітерації не надто ефективні, оскільки вони базуються на нормативних звукових відповідностях, а калькування відноситься до словотворчих процесів мови. Застосування ж таких трансформацій, як конкретизація, генералізація і модуляція пов'язане і з лінгвістичними факторами, і з вихідною комунікативною ситуацією, що актуально при використанні комунікативно-функціонального підходу до перекладу.

2.1.2. Проблема лакунарності у контексті художнього перекладу

Інший аспект лексичного рівня перекладу стосується питання лакунарності. При цьому також враховуються мовні та позамовні аспекти перекладу, оскільки окрім лінгвістичного фактору тут значну роль відіграє лінгвокультурна інформація, яка міститься у вихідному тексті.

Говорячи про переклад слова, окремо слід звернути увагу на переклад безеквівалентної лексики, здебільшого – реалій-понять, що відносяться до життя, побуту, традицій, історії, матеріальної і духовної культури певного народу. З питанням безеквівалентності тісно пов'язане й явище лакунарності, яке обумовлює інтерес до визначення лакуни, як об'єкту перекладу.

Під лакунарністю в лінгвістиці розуміють значущу відсутність лексичних одиниць або їх змістовних компонентів в одній з порівнюваних мов. Лексична лакуна (від лат. *lacuna* – «поглиблення») – це прогалина, пропуск, відсутність будь-якої лексичної одиниці в одній мові при її наявності в іншій мові або мовах [64, с. 341]. У англomовній літературі поняття «лакуна» відоме як «гар». Термін «лакуна» був введений у вітчизняну лінгвістику Ю. С. Степановим, який називав їх також «прогалинами», «білими плямами» в семантичній картині мови [42, с. 120].

За визначенням С. О. Швачко та Т. О. Анохіної лакуни – це семантичний вакуум, який є чинним у модусах мови, мовлення і мовленнєвої поведінки, це семантичні пустоти та відмінності, є зворотною стороною ідентифікації, чинником пізнавального процесу та подолання інформаційного вакууму [38, с. 5]. З точки зору З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, лакуна – це відсутність лексичної одиниці в одній мові за її наявності в іншій. Ці автори підкреслюють, що головною особливістю лакун є те, що вони виникають у процесі спілкування, у процесі контакту двох культур [29, с. 35].

Саме лакуни складають національно-культурний зміст тексту вихідної мови і є трудностю етносемантичного рівня, яку реципієнтові доводиться долати в міжкультурній комунікації. При цьому завдання полягає в збереженні і передачі етнокультурної своєрідності для досягнення адекватного перекладу.

Лакуни виникають у представників одного народу при сприйнятті картини світу іншого народу. Наприклад, коли американець приїздить до Британії, він зустрічає багато нового та незнайомого, не дивлячись на те, що він також говорить англійською. Прикладами лакун для американської культури та слів-реалій для британської культури можуть слугувати такі лексеми: *streaky bacon, short back and sides, Belisha beacon, high tea, ice-cream cornet, pasty, Towcester, slough, Tesco, Perthshire, Denbighshire, council houses, Morecambe and Wise, railway cuttings, Christams crackers, milk floats, trunk calls, Scotch eggs, Poppy Day* тощо [49, с. 15].

Поняття лакун розроблялося багатьма вченими. У тому числі, через активність пошуків вчених у рамках даної тематики було виділено низку термінів, які позначають поняття, предмети, явища, що є типовими лише для певного мовного колективу і не мають аналогів в іншій мові. Зокрема, це такі слова, як «без еквівалентна лексика» (Л. С. Бархударов, Е. М. Верещагін, В. Г. Костомаров), «реалії», «екзотизми» (С. Влахов, С. Флорін), «ксеноніми» (В. В. Кабакчи), «логепістеми» (Е. Ю. Прохоров). Розбіжності у міжкультурній комунікації також номінуються як «випадкові пропуски в мовних моделях» («random holes in speech patterns»), етноейдеми, лінгвокультуреми, етнолінгвокультуреми тощо.

Хоча всі вказані терміни можуть вживатися вченими як взаємозамінні, все ж між ними є значні відмінності. Так, важливим є проведення розмежування між поняттями лакуни та безеквівалентної лексики. Під безеквівалентною одиницею розуміють одиницю, наявну в одній мові та відсутню в іншій [36, с. 189]. При цьому безеквівалентні одиниці і лакуни завжди виявляються «в парах»: якщо в одній мові є лакуна, то в порівнюваній мові – безеквівалентна одиниця, і навпаки. Наприклад, в англійській мові є слова із значенням *PR, management, marketing, zapping, consulting, crisis-management* і т. д., тоді як для української мови це лакуни, для англословного населення – безеквівалентні одиниці на тлі української мови.

До основних ознак лакуни можна віднести незрозумілість, незвичність (екзотичність), чужість. В англійській мові, зокрема, не існують еквіваленти для позначення таких українських понять, як *доба, окріп, борці, маячити* і т. д. У той же час в українській мові відсутні при порівнянні з англійською позначення для наступних понять: щось, що несподівано отримало широке визнання (несподівано знаменита книжка, кінокартина) – *sleepers*; сім'я, яка приймає дітей на виховання за плату – *baby-farm*, сходити і принести – *fetch*.

Переклад лакун становить одну з головних перекладацьких труднощів у сучасній перекладознавчій парадигмі та парадигмі практичного перекладу. Л. І. Гришаєва вказує, що делакунізація співвідноситься з вибором стратегій

перекладу від форенізації до збереження національного колориту, від лінгвокультурної адаптації до доместикації [8, с. 189]. В цілому, можна виділити наступні три способи перекладу без еквівалентної лексики:

- 1) нульовий переклад (важкоперекладна одиниця опускається або компенсується за допомогою іншої одиниці);
- 2) наблизений переклад (лакуна частково передається при перекладі);
- 3) трансформаційний переклад (важкоперекладна одиниця передається за допомогою різних трансформацій) [20, с. 57].

Ґрунтуючись на класифікації елімінування лакун, які розробляли Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна [27, с. 144], Н. А. Давидова [11, с. 148], Л. К. Латишев [24, с. 104-106] і Т. Ю. Данильченко [12, с. 48] ми пропонуємо наступні варіанти елімінування лакун:

1. Калькування;
2. Описовий переклад;
3. Компенсація;
4. Експлікація;
5. Наблизений переклад.

Розглянемо приклади перекладу реалій-лакун на матеріалі англомовного художнього дискурсу. У окремих випадках перекладач допускає залишення реалій-лакун без перекладу, як, наприклад, у наступному прикладі:

10) *The yellow plastic **Jaycees Sari Palace** shopping bag that sat next to him upright, like a small yellow person, contained papes typed as well as handwritten, in English and Hindi* (Roy A., 2020).

*У жовтій пластиковій торбі для закупів, з надписом **Joycees Sari Palace**, яка всілася, випроставишиь поруч і скидалася через те на якусь невисоку на зріст жовту істоту, були аркуші паперу як із надрукованим, так і з написаним від руки текстом англійською та гінді* (Рой А., 2020).

У даному випадку мова йде про власну назву «*Jaycees Sari Palace*» як національно-специфічну реалію. Транскодування такої назви не можна вважати найбільш доцільним способом перекладу, оскільки читач все одно не

матиме повноцінного уявлення про те, що ця назва означає. Калька ж такої назви українською мовою зруйнує національну специфіку. Тому залишення реалії без перекладу, у якості іншомовного вкраплення у текст перекладу, вважаємо цілком доцільним та адекватним прийомом перекладу реалії у цьому випадку.

Ще одним прикладом використання такого прийому перекладу є наступне речення із досліджуваного роману:

11) *He would leave for Kashmir the next morning, to return to a new phase in an old war from which, this time, he would not return. He would die the way he wanted to, with his **Asal boot** on* (Roy A., 2020).

*Зранку він подасться до Кашміру, назад до нової фази старої війни, з якої цього разу вже не повернеться. Загине так, як хотів, у своїх **asal boot*** (Рой А., 2020).

У даному прикладі іншомовним вкрапленням, не перекладеним українською мовою, є вираз з хінді *Asal boot*. Вважаємо, що у даному випадку використання такого прийому перекладу не є доцільним, оскільки читачеві дуже складно зрозуміти, що саме мається на увазі під іншомовним вкрапленням, що воно означає. Це утруднює розуміння сенсу висловлювання та сюжету твору загалом. У даному випадку було б доцільно дібрати функціональний аналог, здійснити переклад через транслітерацію та перекладацький коментар тощо.

Так, у наступному прикладі іншомовне вкраплення може бути доцільним, оскільки з контексту читач може здогадатися про його значення. Не створюючи непорозуміння при прочитанні тексту, таке вкраплення забезпечує національно-специфічний колорит твору:

12) *Gul is my little brother, **yaar**. We wear each other's clothes, we trust each other with our lives. I can do anything with him* (Roy A., 2020).

*Гуль для мене – менший брат, **yaar**. Ми з ним ділимося одягом і довіряємо один одному все, навіть життя. Я можу поводитися з ним як завгодно* (Рой А., 2020).

Із контексту цілком зрозуміло, що значення іншомовного вкраплення *yaar* збігається зі значенням виразу «молодший брат», тобто – це друг, близька людина. Відповідно, для читача не обов'язково бути забезпеченим перекладацьким коментарем, оскільки вжита реалія тут є надлишковою, її вилучення чи наявність не впливає надто сильно на загальне значення речення.

Втім, не всі власні назви можна залишати у якості іншомовних вкраплень. У більшості випадків перекладач застосовує транскодування як прийом перекладу національно-специфічних реалій:

13) *With her meagre salary (she was paid by the hour) she upgraded herself from the slum and rented a ramshackle room near **the dargah of Hazrat Nizammudin Aulia*** (Roy A., 2020).

*Попри скромний заробіток (платили їй погодинно) вона зуміла вибратися з тих убогих нетрів і винайняла собі обшарпану кімнатку неподалік від **дагри газрата Нізамуддіна Аулії*** (Рой А., 2020).

У цьому прикладі транскодування застосовується для перекладу наступних реалій: *dargah* – «дагра», *Hazrat Nizammudin Aulia* – «газрат Нізамуддіна Аулії».

Окрім того, при перекладі художніх творів, насичених реаліями та лакунами, перекладач часто використовує перекладацький коментар як допоміжний засіб перекладу національно-специфічних реалій. Використання такого перекладацького прийому є доцільним, оскільки для українського читача іноземна культура часто є екзотичною, а тому більшість реалій є не просто специфічними, але й незрозумілими через велику різницю в культурах. Розглянемо приклади використання перекладачем перекладацького коментаря:

14) *It was only after Ziauddin, the blind imam who had once led the prayers in **the Fatehpuri Masjid**, befriended her and began to visit her that the neighbourhood decided it was time to leave her in peace* (Roy A., 2020).

*Лише після того, як з нею заприятелював Зіяуддін, сліпий імам, який колись виголошував молитви у **Фатехпурі-Масджид**, а тепер час од часу навідувався до неї на цвинтар, околиця вирішила, що пора вже дати їй спокій.*

**Фатепури-Масджид* – мечеть у Делі, споруджена 1650 р (Рой А., 2020).

У даному випадку перекладач дає коментар до національно-специфічної реалії *the Fatehpuri Masjid* – «Фатепури-Масджид», уточнюючи, що це власна назва, яка позначає мечеть у Делі. Сама ж реалія перекладена через транскодування.

Розглянемо також приклади використання описового перекладу або кальки для передачі українською мовою реалій англomовного художнього тексту:

1) (15) *The night smelled of charred insect* (Roy A., 2020) / *Ніч відгонила обвугленими комахами* (Рой А., 2020) (калька *charred insect* / «обвуглені комахи»);

2) (16) *The rest was eaten by cockroach people on the way* (Roy A., 2020) / *Решту зжерли дорогою люди-таргани* (Рой А., 2020) (калька *cockroach people* / «люди-таргани», алюзія на роман О. З. Акоста «The Revolt of the Cockroach People»);

3) (17) *In his interviews he smiled his gummy Farex-baby smile and described the joys of his simple, celibate life...* (Roy A., 2020) / *В інтерв'ю він усміхався самими яснами, ніби малюк на упаковці молочної суміші Фарекс, і розповідав про радощі свого простого безшлюбного життя* (Рой А., 2020) (описовий переклад + елемент транскодування *gummy Farex-baby smile* – «усміхався самими яснами, ніби малюк на упаковці молочної суміші Фарекс»);

4) (18) *There was a steady supply of gravestones, shrouds, perfumed Multani clay (which people preferred to a soap) and bucket-water* (Roy A., 2020) / *Було налагоджене безперебійне постачання надгробків, саванів, ароматизованої мультанської глини (люди переважно воліли використовувати саме її, а не мило) і відер з водою* (Рой А., 2020) (калька *Multani clay* – «мультанська глина» з адаптацією власної назви до граматичних особливостей, зокрема – системи закінчень, української мови).

Добавлено примечание ((УзМ26)): ОСТАВИТЬ ОДНУ НУМЕРАЦИЮ и сделать такой какая она была до этих примеров

Добавлено примечание ((УзМ27)): Язык ???

Добавлено примечание ((УзМ28)): а чего вдруг тут появилась нумерация???
Нумерацию сделать единую

Використовується також і функціональний еквівалент, наприклад, у наступному прикладі назва рослини *the Amaltas* перекладається українською мовою, як «кассія»:

(19) *Still the Amaltas bloomed, a brilliant, defiant yellow* (Roy A., 2020).

Тим часом кассія й далі квітла своїм яскравим, крамольно-жовтим цвітом (Рой А., 2020).

Хоча це одна й та ж сама рослина, для української аудиторії використовується більш відома в Україні її назва, тоді як автор, навпаки, використовує назву, яка є більш розповсюдженою в англійськомовних країнах. Таким чином, перекладач частково нейтралізує національно-специфічний колорит власної назви, оскільки для розуміння тексту використання саме цієї назви рослини не відіграє вагомій ролі.

Як показує аналіз особливостей передачі національно-специфічних реалій та лакун при перекладі, тут особливо важливу роль відіграють позамовні аспекти, а саме – фонові знання перекладача, особливості культури та менталітету народу-носія вихідної мови. За відсутності врахування таких позамовних аспектів мовний матеріал майже не може бути адекватно переданий мовою перекладу, адже для правильного перекладу перекладач повинен залучати словники, часто – країнознавчі матеріали, додаткові джерела, що дозволить з'ясувати сутність реалії-лакуни та віднайти найбільш прийнятний варіант її передачі українською мовою.

2.2. Лексико-граматичний аспект художнього перекладу: трансформаційна модель перекладу

Звернемося також до питання лексико-граматичного аспекту перекладу. Для цього слід звернутися до поняття трансформаційної моделі перекладу. Модель перекладу – це умовне зображення процедури здійснення процесу перекладу, гіпотетична побудова, яка відображає основні етапи перекладацького процесу дії, здійснювані перекладачем [18, с. 6].

У сучасній теорії перекладознавства найбільш популярними є такі моделі перекладу: ситуативно-денотативна, трансформаційна, семантична, психолінгвістична та комунікативна [26, с. 281].

У контексті перекладу лексико-граматичних засобів художнього тексту доцільно звернути увагу на трансформаційну модель перекладу. Її основою є положення трансформаційної граматики, яка розглядає правила породження синтаксичних структур. Відповідно до цієї моделі процес перекладу здійснюється в три етапи. На першому етапі похідна структура в оригіналі зводиться до її ядерної структури у вихідній мові. На другому етапі відбувається перехід від ядерної структури мови оригіналу до аналогічної ядерної структури мови перекладу. І, нарешті, на третьому етапі ядерна структура в мові перекладу перетворюється в похідну відповідно до норми і узусу цієї мови.

Завдяки трансформаційній моделі перекладу можна визначити різні типи перекладацьких трансформацій. Трансформаційна модель встановлює відповідності лише між синтаксичними структурами оригіналу та перекладу та визначає переклад як перетворення так званих ядерних синтаксичних структур, які збігаються та характеризуються спільними логіко-синтаксичними зв'язками.

Розглянемо способи досягнення граматичної еквівалентності при перекладі художнього тексту. Одна з граматичних трансформацій – це членування речення. Це прийом, при якому оригінальна синтаксична структура трансформується на дві або більше предикативних структур у мові перекладу.

Ця трансформація може мати граматичні, логічні та стилістичні причини. Оскільки англійська мова більш «економічна» у натуральному вираженні думок, ніж українська, то через структурно-типологічні розбіжності текст, перекладений українською мовою, буде мати більший обсяг. Однак найчастіше при перекладі з англійської на українську застосовується

внутрішнє членування речень – заміна простого англійського речення складним українським.

Наприклад, англійські синтаксичні структури (герундіальна, інфінітивна), що мають просту будову, при перекладі трансформуються у складносурядне або складнопідрядне речення.

Прийом членування речень нерозривно пов'язаний із трансформацією об'єднання речень. Цей спосіб перекладу є протилежністю членування речень; це перетворення складного речення мови оригіналу на просте речення мовою перекладу або зміна синтаксичної структури оригіналу за допомогою об'єднання декількох простих речень. Цей прийом використовується, у більшості випадків, коли речення в оригінальному тексті тісно пов'язані за змістом, і тому їх об'єднання логічно обґрунтоване.

Розглянемо більш детально приклади використання прийомів членування та об'єднання речень:

20) *The boy in the yellow slicker was George Denbrough. He was six* (King S., 2017) / *Хлопчика у жовтому дощовику шести років звали Джордж Денбро* (Кінг С., 2018).

У цьому прикладі спостерігаємо прийом об'єднання речень. У цьому випадку речення *He was six*, що відноситься до згаданого персонажу, перетворилося на вираз «шести років» і стало частиною першого речення. Це перетворення логічно обґрунтоване у даній ситуації, оскільки речення нерозривно пов'язані за змістом.

21) *His fear was already gone; it had slipped away from him as easily as a nightmare slips away from a man who awakes, cold-skinned and gasping, from its grip; who feels his body and stares at his surroundings to make sure that none of it ever happened and who then begins at once to forget it* (King S., 2017) / *Страх його вже пішов. – Вислизнув так само легко, як вислизують спогади про кошмарний сон, коли хтось прокидається в холодному поту, з серцем, що гулко стучоче у грудях. Він обмацує тіло, озирается, щоб переконатися: наяву нічого цього не було, і тут же починає забувати* (Кінг С., 2018).

У цьому прикладі, навпаки, можна спостерігати членування речення. У цьому випадку, якщо б при передачі українською мовою перекладач залишив оригінальну конструкцію, то вийшло б обтяжене зайвими підрядними конструкціями речення. Однак прийом членування речення допоміг цього уникнути.

Наступне речення демонструє прийом внутрішнього членування: проста конструкція англійською мовою була перетворена на складнопідрядне речення українською мовою:

22) *The screams were too big to come out* (King S., 2017) – *Крики стали такими величезними, що не могли вирватися назовні* (Кінг С., 2018).

Наступний вид трансформацій, який доцільно розглянути у контексті трансформаційної моделі перекладу – це граматичні заміни. Вони являють собою перекладацький прийом, при якому граматична одиниця однієї мови перетворюється на одиницю іншої мови, і при цьому змінюється її граматична форма. Важливо відзначити, що таке перетворення може зачіпати граматичні одиниці будь-якого рівня: форму слова, частину мови, член речення, власне саме речення та його тип. Так, наприклад, при перекладі часто відбувається заміна частини мови:

23) *Her father was still having too many stomach-aches* (King S., 2017) – *У батька Патті як і раніше занадто часто болів живіт* (Кінг С., 2018).

На цьому прикладі можна спостерігати досить поширену заміну англійського іменника українським дієсловом (*stomach-aches* перетворюється на «болів живіт»). Наступний фрагмент демонструє заміну англійського прикметника *surprised* на український іменник «подив»:

24) “...*Mr Hanscom had looked mildly surprised, as if there was nothing in the least unusual about his being here...*” (King S., 2017) | «... з легким подивом подивився на бармена, ніби в його появі тут не було ну зовсім нічого незвичайного ...» (Кінг С., 2018).

Часто заміна частини мови відбувається при перекладі англійських прикметників, які позначають географічні назви, наприклад:

25) *So far as I know, the only case remotely like it in American history is the disappearance of the colonists on Roanoke Island, Virginia* (King S., 2017) | *Наскільки мені відомо, в історії Америки є тільки один схожий випадок – зникнення колоністів з острова Роанок, у Вірджинії* (Кінг С., 2018).

У цьому випадку прикметник *American* замінений на український іменник «Америки», адже це найбільш характерно для української мови.

Інший лексико-граматичний прийом трансформації вихідного тексту при перекладі – це прийом перестановки. Перестановка – це зміна порядку мовних елементів у тексті перекладу щодо тексту оригіналу. Мовними елементами у цьому випадку можуть бути слова, словосполучення, головні й підрядні речення, а також речення взагалі.

Оскільки положення слів в англійському реченні твердо встановлене, при його перекладі українською мовою необхідно визначити тему і рему, старе і нове, тобто актуальне членування речення. В українській мові тема розташовується на початку речення, а рема – наприкінці, тому важлива інформація, яку необхідно передати одержувачу, закономірно виявляється у завершенні висловлювання.

В англійському ж реченні, тема і рема не мають закріпленого розташування. Тому при перекладі можлива перестановка головного і придаткового пропозицій або простих речень. У процесі перекладу може спостерігатися перестановка слова з одного речення в інше. Так, на прикладі наступних речень, можна простежити перестановку, здійснену на основі темо-рематичного членування.

26) *Dorsey Corcoran, who also lived with his mother and stepfather at 73 Charter Street, died of what were reported to be accidental causes in May of 1957* (King S., 2017) | *Дорсі Коркорен, який теж жив з матір'ю та вітчимою в будинку 73 по Чартер-стріт, помер у травні 1957 року, як вказувалося у свідоцтві про смерть – у результаті нещасного випадку* (Кінг С., 2018).

Важлива інформація в англійському реченні – *died of what were reported to be accidental causes* не знаходиться наприкінці речення, проте перекладачеві

вдалося правильно виявити рему. Тому в українському варіанті це словосполучення було поміщене у другій частині речення – «як вказувалося у свідощті про смерть – у результаті нещасного випадку».

27) *Silver was in the righthand window* (King S., 2017) / *У правій вітрині стояв Сільвер* (Кінг С., 2018).

Це також яскравий приклад відмінностей актуального членування в англійській та українській мовах. Контекстна ситуація у цьому випадку передбачає наявність ефекту несподіванки, що і досягається шляхом застосування трансформації перестановки: для отримання ідентичного комунікативного ефекту слово *Silver* у перекладі зайняло позицію в кінці речення, на відміну від оригіналу.

Наступний спосіб перекладу – це антонімічний переклад. Ця трансформація являє собою заміну при перекладі позитивної форми висловлювання негативною або навпаки, наприклад:

28) *Mike was not unmindful of the cellar hold and his father's warning to stayout of it* (King S., 2017) / *Він пам'ятав про провалля і попередження батька не наближатися до нього* (Кінг С., 2018).

У цьому фрагменті негативна форма одиниці оригіналу виражається словом, яке має негативний префікс *un-*, а при перекладі застосовується вищевказана трансформація. Це один з найбільш поширених випадків застосування антонімічного перекладу. У цьому випадку одиниця мови оригіналу замінюється не прямо протилежною одиницею мови перекладу, а іншими способами вираження, які дають зрозуміти протилежну думку. Крім того, за допомогою антонімічного перекладу часто передаються подвійні заперечення:

29) *"I don't want you going around that place again," he said, "at least not until all this trouble is cleared up and they catch the man who's doing it"* (King S., 2017) / *Я не хочу, щоб ти ходив туди, у всякому разі, поки вони не впорються з цією бідюю і не зловлять людини, яка це робить* (Кінг С., 2018).

Так само зустрічається обумовлений контекстом антонімічний переклад. У наступному уривку, наприклад, за контекстом протиставляються Великобританія і США, що можна спостерігати і в перекладі:

30) *She was not British* (King S., 2017) / *Вона народилася і жила в Америці* (Кінг С., 2018).

Прийом антонімічного перекладу можна простежити і в наступних прикладах:

31) “... *and you rarely got more than one chance in this world ...*” (King S., 2017) / «*І подібний шанс випадав тільки раз в житті ...*» (Кінг С., 2018).

У цьому уривку *rarely got more than one* було антонімічно перекладене як «*випадав тільки раз*», що дозволило не перевантажувати текст складними конструкціями.

32) *Hell is not too hot for a man who'd do such a thing* (King S., 2017). *Для людини, яка вчинила таке, навіть пекло – занадто м'яке покарання* (Кінг С., 2018).

У цьому випадку застосування антонімічного перекладу дуже тісно пов'язане з прийомом смислової модуляції і залежить від контекстуального вибору перекладача.

В цілому, для подолання граматично-синтаксичних розбіжностей тексту-оригіналу і тексту-перекладу необхідно враховувати різницю у мовних системах, а саме брати до уваги передачу активного і пасивного стану, узгодження часів, актуального членування речень.

До найбільш часто застосовуваних трансформацій на цьому рівні відносяться об'єднання і членування речень, граматичні заміни, перестановка і антонімічний переклад. Зокрема, особливо часто для досягнення функціональної еквівалентності при перекладі з англійської на українську мову використовуються граматичні заміни різних видів, що обумовлено націленістю перекладу на україномовного реципієнта, адже при перекладі враховуються типологічні відмінності структур двох мов.

2.3. Лінгвопрагматичний аспект перекладу

Окрім лексичного та граматико-синтаксичного рівнів, доцільно звернути увагу й на особливості та роль мовних та позамовних аспектів при перекладі прагматичних особливостей англomовних художніх текстів. Зокрема, функціональна еквівалентність зачіпає відповідності не тільки на лексико-семантичному і граматико-синтаксичному рівнях, а й на комунікативно-прагматичному рівні тексту.

Потрібно відзначити, що навіть якщо формальні особливості оригінального тексту не були дотримані, переклад буде вважатися еквівалентним у разі збереження комунікативно-функціональних характеристик. Зокрема, комунікативно-прагматичну еквівалентність можна досягти при збігу комунікативної інтенції автора тексту-оригіналу та комунікативного ефекту, який створює текст перекладу.

Основні цілі перекладача – забезпечення максимальної тотожності текстів оригіналу і перекладу і орієнтація на певного одержувача повідомлення, його фонові знання і соціокультурний статус. З першої позиції переклад прагматично націлений на вихідну мову, а з другої відповідно – на мову перекладу.

До найпоширеніших способів прагматичної або спрощуючої адаптації можна віднести:

- 1) опущення окремих одиниць тексту-оригіналу через відсутність реалій вихідної мови у мові перекладу;
- 2) описовий переклад, тобто заміна лексичної одиниці тексту оригіналу словосполученням мовою перекладу, яке дає пояснення його значення;
- 3) приблизний переклад, який полягає у заміні невідомих для одержувача повідомлення реалій вихідної культури щодо близькими реаліями мови перекладу.

Така адаптація призводить до більшої природності тексту, до його пристосування до історичного та культурного середовища іноземної мови. Так, цікавим є застосування адаптації для опису однієї й тієї ж ситуації у різних мовах.

33) *To make the ten-degree temperature worse, there was a strong wind to give the cold a bitter cutting edge* (King S., 2017) / *Мало того що мороз під п'ятнадцять градусів, так ще й сильний крижаний вітер* (Кінг С., 2018).

Таке перетворення пов'язане з особливостями сприйняття температури у різних культурах. Так, для жителів англійських країн мінус десять градусів – досить холодна температура, тоді як для жителів України – це швидше помірною зимова температура. Також розбіжність у цифрах можна спостерігати у наступному фрагменті:

34) *It would be all too possible to freeze to death on a night like this, a night when the temperature would drop to fifteen below* (King S., 2017) / *Так, у такий вечір дійсно можна замерзнути до смерті, у такий вечір, коли температура могла впасти до двадцяти п'яти градусів нижче нуля* (Кінг С., 2018).

У наступному уривку також зустрічаємо одну і ту ж ситуацію, виражену різними засобами:

35) *“... If that's right, then Derry's right as rain ...”* (King S., 2017) / *«... Якщо так, тоді і з Деррі все в шоколаді ...»* (Кінг С., 2018).

Цей уривок демонструє прагматичну адаптацію при перекладі ідіом. Оригінальна ідіома *right as rain* (повна форма – *be (as) right as rain*) має значення «у повному порядку», а за Кембриджським словником тлумачиться як «to feel healthy or well again» [65]. При перекладі ця ідіома отримала значну експресивність – *все в шоколаді* – за рахунок використання не нейтрального, а сленгового виразу для перекладу. Оскільки це фрагмент емоційного мовлення, то така трансформація у цьому випадку доречна і навіть необхідна. У наступному прикладі можна побачити приблизний переклад – заміну оригінального виразу схожим виразом мови перекладу:

36) *You know your father, dear – he works like a mule, and he also thinks like one sometimes, God should forgive me for saying so* (King S., 2017) / *Ти знаєш свого батька, дорога – він працює як віл, але іноді й думає, як віл, прости, Господи, за такі слова* (Кінг С., 2018).

У тексті оригіналу використаний фразеологізм *to work like a mule*, який має таке значення за Кембриджським словником: «to work very intensely for a long or continuous period of time, especially doing something thankless or menial» [65]. Дійсно, фразеологізм «працювати як віл» має схоже значення із англійським *to work like a mule* і відрізняється тільки назвою тварини, про яку йде мова. Однак далі в реченні ця тварина згадується ще раз – «мул» в оригіналі і «віл» у перекладі – у контексті способу мислення. Тут також виникає невелике утруднення, оскільки в англійській мові так само існує вираз *stubborn as a mule*, у зв'язку з яким мул має репутацію впертої тварини. Відповідно, це слово матиме додаткову конотацію у контексті саме цього речення. В українській же мові існує вираз «впертий як баран», а для слова «віл» немає прямої асоціації з упертістю. Натомість, слово «віл» в українській лінгвокультурі має позитивну конотацію, оскільки асоціюється із працьовитістю.

Також у зв'язку з розглядом комунікативно-прагматичного рівня еквівалентності, слід торкнутися різних акцентів та фонетичних і графічних особливостей мови:

37) *Eddie Kaspbrak and I were playing in the Barrens. He's got a bad assmar attack, I mean he can hardly breath. Can you give me a refill on his asspirador?* (King S., 2017) / *«Ми з Едді Каспбреком грали у пустці. У нього почався сильний приступ астми, він ледве може дихати. Можете ви наповнити його інгалятор?»* (Кінг С., 2018).

Цей приклад є графічним відображенням мови персонажа на письмі. Це записка хлопчика, у якій наявні явні орфографічні помилки – *assmar*, *asspirador*, *breath*, викликані або незнанням, або поспіхом. Однак в українському варіанті ми не спостерігаємо цих помилок, оскільки перекладач

вирішив, що для цієї конкретної ситуації застосування адаптації зайве. Дійсно, на розуміння мотивів персонажів і подальший сюжет це не впливає, тому таке опущення допустимо. Однак, опущення графічних особливостей вихідного тексту не передає гумористичний ефект, присутній у вихідному тексті, а також не відтворює важливу деталь портрету персонажів твору.

У наступному фрагменті цікавою є передача при перекладі важливої характеристики героя твору – заїкання:

38) *N-Now get me the p-p-paraffin* (King S., 2017) / *А т-т-енер принеси мені п-п-парафін* (Кінг С., 2018).

У цьому ж випадку цю особливість персонажа не можна опускати при перекладі, адже вона відіграє важливу роль для подальшого сюжету роману. Потрібно відзначити, що в англійському реченні цей ефект показаний за допомогою повторення приголосних звуків, і так само ця особливість передається і в тексті перекладу.

Еквівалентність на комунікативно-прагматичному рівні захоплює і передачу каламбурів або гри слів:

39) “...*what they had been doing was slinking back, slinking, rhymes with stinking...*” (King S., 2017) / «... *Що вони робили насправді, так це линяли (бігли, чи то пак), що римується з воняли ...*» (Кінг С., 2018).

У цьому випадку перекладачеві потрібно застосувати максимум креативних здібностей, щоб не втратити риму і зміст гри слів, так як важливо було враховувати контекст того, що відбувається – йдеться про дівчину, яка ненавидить своє єврейське походження, з чим і пов’язаний вищезгаданий стереотип. Завдяки вдалому перекладацькому рішенню для читачів залишився зрозумілий сенс цього висловлювання.

У наступному прикладі спостерігаємо приклад прагматичної адаптації фонетичних особливостей мовлення:

40) *Tat Man is yelling at him, but Sanderson can't make out any words; it's just wah-wah-wah, the sound adults make when they're talking to the kids in the animated Peanuts cartoons* (King S., 2016) / *Амбал кричить на нього, але*

Сандерсон же не розуміє слів, тільки бу-бу-бу – так дорослі розмовляють з дітьми в мультіку «Дрібнота пузата» (Кінг С., 2016).

Цей фрагмент демонструє відразу два явища, важливих для розуміння суті комунікативно-прагматичної еквівалентності. Перше – це відображення різного сприйняття звуків англомовними та україномовними людьми. Так, акустичний ефект явища залишається тим же (звуки приглушеної мови), однак англомовна людина сприйматиме звук як *wah-wah-wah* а україномовна людина – як «бу-бу-бу».

Крім того, у цьому реченні є іноземна реалія – назва мультсеріалу «*Peanuts cartoons*», яке українською мовою перекладається як «Дрібнота пузата». Слово *peanuts* у цьому випадку має цікаву історію – це скорочення від виразу *peanut gallery* – назви для найдешевших і нібито найбільш шумних місць у театрі, мешканці яких часто висміювали виконавців, кидаючи в них арахіс. Поступово ця назва була перейнята для позначення дитячої аудиторії, і тому в перекладі закономірна адаптація «дрібнота пузата».

Добавлено примечание ([УзМ29]): С чего вы это взяли? Где пояснение и ссылки???

41) *The facility where Pop is living out his final foggy years is actually called the Harvest Hills Special Care Unit, but to Sanderson, Crackerjack Manor seems more accurate* (King S., 2016) / Установа, де батько доживає свої останні замутнені роки, це пансіонат особливого догляду «Харвест-Хіллз», але назва «Овочева ферма» здається Сандерсону більш точним (Кінг С., 2016).

У цьому уривку, навпаки, маємо справу не з загальноприйнятим найменуванням установи, а з вигаданою головним героєм назвою. Слово *crackerjack* має образливе сленгове значення, натякаючи на постояльців закладу. У перекладі назва була адаптована як «Овочева ферма», посилаючись на немічність літніх людей, які проживають в установі.

Добавлено примечание ([УзМ30]): Где значение по словарю???

42) *In desperation, Carla had started a game of Plastic Fantastic* (King S., 2016) / У розпачі вона затіяла гру «Знайди і покажи» (Кінг С., 2016).

Цей фрагмент можна назвати прикладом приблизного перекладу. *Plastic Fantastic* у цьому контексті має таке значення – швидкий, неорганічний, контекстний дизайн міського простору. В уривку героїня просить дітей

показати їй краєвиди, повз які вони проїжджають. Таким чином, переклад назви гри «Знайди і покажи», який замінює оригінальну реалію, базується не на об'єкті, а на дії, досить-таки оптимальний для цієї ситуації.

43) *Then she looks at me and says, "Trick or drink?"* (King S., 2016) / *Помім дивиться на мене і питає: «Вуївасти або напасті?»* (Кінг С., 2016).

У цьому уривку описується своєрідна переробка стандартної традиції випрошувати солодощі на Хеллоуїн *Trick or treat?* – «Сласті або напасті?». У цьому випадку використовується варіація *Trick or drink?* – оригінальна пропозиція господині будинку випити, яка в перекладі була адаптована у «Вуївасти або напасті?» Таким чином, прагматичний потенціал оригіналу в перекладі був успішно збережений.

Однак буває і так, що при перекладі втрачається образність вираження, наприклад, через застосування генералізації:

44) *Very funny, Easter bunny* (King S., 2016) / *Дуже смішно* (Кінг С., 2016).

Так, у цьому випадку спостерігається заміна експресивного виразу стилістично нейтральним словосполученням або опущенням реалії. Звичайно, при цьому зникає і рима, і гумористичний ефект, але в цьому контексті ця фраза не грає важливої ролі для розуміння дії, тому, орієнтуючись на читачів, перекладач вирішив генералізувати фразу.

Крім того можемо спостерігати зворотний процес – надання експресивності вислову, який в оригіналі нею не володіє:

45) *"I'll just dash in and get the ball and dash right back out."* *At two hundred pounds, Ray thinks, your dashing days are over, honey* (King S., 2016) / *«Я забіжу на хвилиночку, куплю м'ячик і кулею назад». При твоїх двохстах фунтах, думає Рей, про польоти кулею мова вже не йде* (Кінг С., 2016).

Відповідно до визначення Кембриджського словника, лексема *dash* означає «to go somewhere quickly» [65]. Відповідно, оригінальне вираження *dash right back*, що означає «швидко бігти», не несе такого явного емоційного забарвлення, як вираз «кулею назад» у перекладі. Це вдале перекладацьке

Добавлено примечание (UзМ31): Чтобы такое утверждать надо разобрать значения в словарях

Добавлено примечание (UзМ32): Оформить правильно

рішення обігрується також і в наступному реченні *your dashing days are over* – «про польоти кулею мова вже не йде».

Добавлено примечание ((УзМ33)): значення

Також, слід зазначити, що для досягнення еквівалентності на комунікативно-прагматичному рівні треба враховувати, що в різних мовах однакові ситуації можуть описуватися по-різному:

46) *Her blue eyes burned. "Tell me you got it." The glare got hotter. He thought, Watch out, Nor, your eyeballs will catch fire if you keep doing that* (King S., 2016) / *Її блакитні очі виблискували. – Скажи мені, що все вийшло. Очі Нори знову блиснули. Він навіть подумав: Обережно, Нора, а то зіниці спалахнуть* (Кінг С., 2016).

Тут цілий уривок демонструє різницю в описі ситуації: в англійському фрагменті дослівно очі «горіли» і «погляд став гарячіший», а в українському перекладі в обох випадках очі «виблискували». У наступному реченні в англійському варіанті буквально сказано, що «загоряться очні яблука», а в перекладі мова йде про зіниці.

Добавлено примечание ((УзМ34)): значення і посилання на словники

47) *"...although he still sometimes suffered from what Nora called "sleepy tongue"..."* (King S., 2016) / *«... хоча час від часу у нього, за висловом Нори, «заплітався язик»...»* (Кінг С., 2016).

У цьому випадку ми так само стикаємося з різними способами опису ситуації: для розуміння сенсу виразу *sleepy tongue* необхідно знати, що слова *sleepy* або *asleep* в англійській мові часто вживаються у переносному значенні для позначення онімлої частини тіла. Так, у Кембриджському словнику подається додаткове тлумачення використання лексеми *asleep*: «If your arm or leg is asleep, you have no feeling there because the flow of blood to that part has been reduced by being in the same position for too long» [65]. Відповідно, таке використання лексеми *sleepy* у словосполученні *sleepy tongue* схоже за значенням зі словосполученням *fall asleep* щодо різних частин тіла, що означає, що ця частина тіла «німіє». У нашому контексті цей вислів застосований по відношенню до персонажа, який переніс інсульт, тому використання у перекладі фрази «заплітався язик» цілком виправдане прагматично.

Добавлено примечание ((УзМ35)): значення

Добавлено примечание ((УзМ36)): значення

Добавлено примечание ((УзМ37)): значення. І лише тоді можна сказати схожі вони чи ні

Проаналізувавши вищевказані приклади, можна зробити висновок, що для досягнення функціональної еквівалентності на комунікативно-прагматичному рівні слід враховувати і комунікативну ситуацію, і прагматичну установку автора тексту, і реципієнта, і функцію тексту. При цьому в мові перекладу не існує функціонально еквівалентних мовних засобів передачі лексичних та граматичних значень тексту-оригіналу, і тому в цьому випадку особливо ефективною є прагматична адаптація різних видів. Особливо цей метод можна застосовувати для передачі діалектів, ідіом, культурно-історичних реалій, гри слів.

На прагматичному рівні перекладу художніх текстів на передній план виходить позамовний аспект перекладу, оскільки перекладацьке рішення стосовно використання того чи іншого прийому перекладу, перекладацької стратегії чи трансформації пов'язане, передусім, з комунікативною ситуацією, позамовними аспектами тексту.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дослідження вивчені особливості та роль мовного й позамовного аспектів у перекладі англомовних художніх текстів. У цьому розділі розглянуті художнього приклади на трьох рівнях еквівалентності – лексико-семантичному, граматико-синтаксичному та комунікативно-прагматичному. З'ясовано, що найефективнішими трансформаціями для досягнення функціональної еквівалентності є генералізація, конкретизація, модуляція, граматичні заміни і прагматична адаптація, які й були застосовані перекладачами розглянутих творів.

У результаті порівняльного аналізу тексту-оригіналу і тексту-перекладу було з'ясовано, що для досягнення функціональної еквівалентності на лексико-семантичному рівні в основному застосовуються такі способи перекладу, як генералізація, конкретизація, модуляція, транскрипція, транслітерація і калькування, а також поєднання цих прийомів, так як художній текст являє собою багатоаспектне явище.

Для граматико-синтаксичного рівня найбільш характерними є граматичні трансформації – об'єднання і членування речень, граматичні заміни, перестановки і антонімічний переклад, що пояснюється значними відмінностями у структурах англійської та української мов. Що ж стосується комунікативно-прагматичного рівня, то в цьому випадку основна трансформація – це прагматична адаптація, яка дозволяє зберегти для читача вихідну комунікативну ситуацію.

В цілому, виконані в рамках цього дослідження завдання дозволили зробити висновок, що функціональну еквівалентність у процесі художнього перекладу можна досягти при дотриманні комунікативної інтенції автора оригіналу, оригінальних функцій тексту і комунікативної ситуації. Для цього функціональні еквіваленти повинні бути встановлені на лексико-семантичному, граматико-синтаксичному та комунікативно-прагматичному рівнях тексту за допомогою різних перекладацьких трансформацій. Таким

чином, досягнення функціональної еквівалентності необхідне для успішного перекладу, а це і становить головну мету перекладацької діяльності.

Позамовна ситуація відіграє важливу роль на лексичному рівні у випадку передачі при перекладі безеквівалентної лексики та лакун. Окрім того, важливу роль позамовний аспект відіграє на комунікативно-прагматичному рівні. У той же час мовний аспект переважає позамовний на граматико-синтаксичному рівні, оскільки тут важливими є не стільки комунікативна ситуація чи лінгвокультурна інформація, скільки граматичні та синтаксичні властивості мов.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ

3.1. Методика викладання перекладу у вищій школі з точки зору мовного та позамовного аспектів перекладу

Письмовий переклад дає більше можливості для роботи з текстом і використання отриманих протягом навчання знань. Даний вид перекладу зазвичай не обмежується у часі, як усний переклад. Даний тип перекладу пов'язаний з матеріально зафіксованим канонічним текстом оригіналу [43, с. 170].

Це дозволяє студентам прочитати текст кілька разів, попрацювати з ним і проаналізувати його, що неможливо при усному перекладі. Також для студентів корисно проводити постійне порівняння двох текстів. Оскільки у студентів в запасі буде деякий час, то вони зможуть звернутися до словників та інших допоміжних джерел інформації. У них буде час на пошук потрібного еквівалента, а також можливість виправляти і редагувати текст, що є важливим на етапі навчання перекладу.

Робота з текстом становить важливу частину будь-якого курсу навчання перекладу [44, с. 340]. Вправи поділяють на передперекладацькі та перекладацькі. Передперекладацькі вправи спрямовані на смисловий аналіз тексту. Зокрема, студентам можуть бути запропоновані наступні основні вправи:

- 1) за назвою здогадатися, про що буде йти мова в тексті;
- 2) звернути увагу на автора тексту і розглянути інформацію про нього;
- 3) прочитати текст і визначити його стиль;
- 4) відповісти на питання за текстом;
- 5) виділити найголовнішу інформацію в тексті;

- б) виписати і розподілити по групах певні частини мови;
- 7) знайти в тексті фразеологізми, скорочення, інтернаціональні слова;
- 8) перефразувати виділені речення, використовуючи певні конструкції;
- 9) коротко викласти зміст тексту.

Крім цього, перед виконанням перекладу студентам буде корисно вивчити паралельні тексти вихідною мовою та мовою перекладу, виявити відмінності між ними і проаналізувати використані прийоми перекладу. Найкраще, щоб дані паралельні тексти збігалися з тематики з текстом, призначеним для подальшого перекладу.

Перекладацькі вправи націлені на використання трансформацій, встановлення міжмовних відповідностей, пошук необхідних еквівалентів, використання словників та інших джерел інформації [44, с. 339].

На даному етапі студентам можуть бути запропоновані спочатку вправи, які містять матеріал, що був взятий не з тексту, призначеного для перекладу, але який пов'язаний з його тематикою. Студенти зможуть відпрацювати використання необхідних прийомів на схожому лексичному і граматичному матеріалі, який зустрінеться у тексті для перекладу. Матеріалом для таких вправ можуть послужити різні слова, фрази, речення, взяті з різних текстів єдиної тематики.

Зокрема, на перекладацькому рівні студенти можуть виконати наступні основні вправи:

- 1) підібрати до слів їх еквіваленти іноземною мовою;
- 2) перекласти речення, звертаючи особливу увагу на переклад назв, імен, скорочень;
- 3) перекласти фразеологічні звороти;
- 4) перекласти безеквівалентну лексику, використовуючи різні прийоми (транскрипцію, транслітерацію, калькування, використання аналогів, описовий переклад);
- 5) перекласти слова, які називають «помилковими друзями перекладача»;

б) перекласти певні структури, що містяться у висловлюваннях;

7) перекласти виділені слова і фрази у реченнях, звертаючи увагу на контекст;

8) перекласти висловлювання, використовуючи певні граматичні трансформації (синтаксичне уподібнення, членування, об'єднання, граматичні заміни).

Окрім того, слід виконати вправи, пов'язані з текстом для перекладу.

Студентам пропонуються наступні основні вправи:

1) підібрати синоніми у вихідній мові та мові перекладу до виділених слів у тексті;

2) знайти еквіваленти до виділених слів у тексті;

3) перекласти знайдені у тексті власні імена;

4) перекласти виділені слова і словосполучення в тексті та встановити, які лексичні прийоми були використані і чому;

5) перекласти виділені слова і словосполучення в тексті і встановити, які граматичні заміни були застосовані;

6) встановити значення стійких словосполучень (наприклад, знайти правильну відповідь із запропонованих) [44, с. 340].

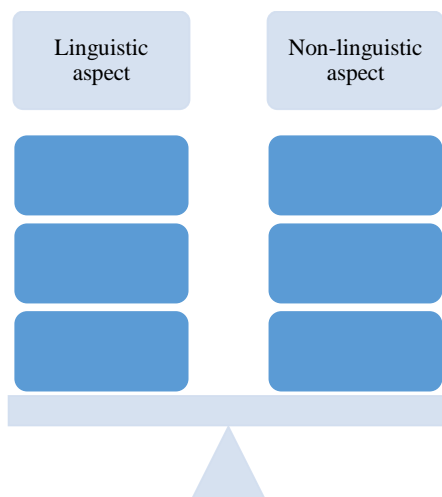
Після виконання передперекладацьких і перекладацьких вправ студенти можуть виконувати переклад тексту. Таким чином, система розроблених вправ спрямована на формування навичок і умінь аналізувати зміст тексту, лексико-граматичних навичок і вмінь в письмовому перекладі. Такі вправи можуть бути використані для учнів загальної середньої освіти, які навчаються робити переклади, а також для студентів на початковому етапі навчання перекладу у закладі вищої освіти.

3.2. Вправи для навчання мовних та позамовних аспектів перекладу

Розробимо комплекс вправ для навчання мовних та позамовних аспектів перекладу, враховуючи розглянуті методичні передумови навчання перекладу студентів закладів вищої освіти.

Exercise 1.

Instructions: Linguistic and non-linguistic aspects play an important role in translation. Read the material on this topic (Швачко С. О. Теорія перекладу: конспект лекцій. URL: <http://lib.sumdu.edu.ua/library/docs/rio/2013/Pereclad.doc>). Fill in the following diagram on the content of linguistic and non-linguistic aspects of translation:

Exercise 2.

Instructions: Translate the following sentences using the techniques of generalization and concretization:

1) *“...changed into an Elks” Hall or a Bowl-a-Drome or an Electric Dreamscape Video Arcade...”;*

2) *Bill pulled a Kleenex from the box;*

- 3) "...the nice house set tastefully back behind the low yew hedges...";
- 4) "...he gobbled an entire "white-nightshade" mushroom...";
- 5) "You put on your rain-stuff," Bill said, "or you'll wind up with the fluh-hu like me;
- 6) "...the house here, poised cozily between the fault-line and the brush-fire zone...";
- 7) "...her palm was wet with sweat...";
- 8) "...his nose looked red and sore...".

Exercise 3.

Instructions: Consider the following translation techniques, paying particular attention to the highlighted parts of the sentences. Determine the used translation technique:

Original	Translation
<i>Ben looked toward the book room's one narrow window and saw that the light was fading rapidly from the sky.</i>	<i>Бен подивився у вузьке вікно комори і побачив, що небо швидко темніє.</i>
<i>"...and the price – twenty-four dollars – the man quoted seemed very fair to Bill; generous, even..."</i>	<i>«...да и запрашиваемая цена (двадцать четыре доллара) показалась ему справедливой; даже низкой...».</i>
<i>"...The three vertical lenses on all sides of the traffic light were dark..."</i>	<i>«...лампы не горели ни с одной из четырех сторон светофора...».</i>
<i>Governor Scott and his Tea Party cronies will be delighted.</i>	<i>Губернатор Скотт і його згряя будуть у захваті.</i>
<i>He belongs to the Jaycees.</i>	<i>Він людина миролюбна.</i>
<i>All the others – Marlee, Vicky, my father, Mama Nonie – were just collateral damage.</i>	<i>Все решта – Марлі, Вікі, батько, мама Нона – для нього були просто гарматним м'ясом.</i>

Exercise 4.

Instructions: Translate the following phrases, determine the most effective translation method:

<i>Derry News</i>	<i>the Mirror</i>	<i>Writer's Market</i>	<i>Funk and Wagnalls</i>
<i>bottles of Windex</i>	<i>Mural Vision TV</i>	<i>Lincoln Logs</i>	
<i>Def Leppard, Twisted Sister, Judas Priest</i>			
<i>the Grateful Dead</i>	<i>the Penguins</i>	<i>Kaopectate</i>	<i>the ABC Building</i>

Exercise 5.

Instructions: Translate the following sentences using certain grammatical transformations (syntactic assimilation, division of a sentence, combining sentences, grammatical replacements):

- 1) *The boy in the yellow slicker was George Denbrough. He was six;*
- 2) *His fear was already gone; it had slipped away from him as easily as a nightmare slips away from a man who awakes, cold-skinned and gasping, from its grip; who feels his body and stares at his surroundings to make sure that none of it ever happened and who then begins at once to forget it;*
- 3) *The screams were too big to come out;*
- 4) *Her father was still having too many stomach-aches;*
- 5) *"...Mr Hanscom had looked mildly surprised, as if there was nothing in the least unusual about his being here...";*
- 6) *So far as I know, the only case remotely like it in American history is the disappearance of the colonists on Roanoke Island, Virginia;*
- 7) *Dorsey Corcoran, who also lived with his mother and stepfather at 73 Charter Street, died of what were reported to be accidental causes in May of 1957 [52, p. 380];*
- 8) *Mike was not unmindful of the cellar hold and his father's warning to stay out of it;*
- 9) *"I don't want you going around that place again," he said, "at least not until all this trouble is cleared up and they catch the man who's doing it".*

Exercise 6.

Instructions: Analyse the following examples of translation of pragmatic information, identify the extra-linguistic aspect that plays a role in this case. Define the translation techniques used in the translation and fill in the table:

Original	Translation	Translation techniques
<i>To make the ten-degree temperature worse, there was a strong wind to give the cold a bitter cutting edge</i>	<i>Мало того що мороз під п'ятнадцять градусів, так ще й сильний крижаний вітер</i>	
<i>It would be all too possible to freeze to death on a night like this, a night when the temperature would drop to fifteen below</i>	<i>Так, у такий вечір дійсно можна замерзнути до смерті, у такий вечір, коли температура могла впасти до двадцяти п'яти градусів нижче нуля</i>	
<i>"... If that's right, then Derry's right as rain ..."</i>	<i>«... Якщо так, тоді і з Деррі все в шоколаді ...»</i>	
<i>You know your father, dear – he works like a mule, and he also thinks like one sometimes, God should forgive me for saying so</i>	<i>Ти знаєш свого батька, дорога – він працює як віл, але іноді й думає, як віл, прости, Господи, за такі слова</i>	

Exercise 7.

Instructions: Consider the following examples of non-linguistic information. In the first case, the text contains graphic errors that need to be conveyed during translation. In the second case, the character's speech defects are transmitted. The third example uses rhyming as a form of humour. Convey these features of the text when translating, trying to adhere to the principle of equivalence:

- 1) *Eddie Kaspbrak and I were playing in the Barrens. He's got a bad assmar attack, I mean he can hardly breath. Can you give me a refill on his asspirador?;*
- 2) *N-Now get me the p-p-paraffin;*
- 3) *"...what they had been doing was slinking back, slinking, rhymes with stinking..."*.

Exercise 8.

Instructions: Choose a piece of literary text, translate it into Ukrainian. Identify all translation techniques used in translation. What linguistic and non-linguistic aspects were taken into account during the translation?

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дослідження розглянута методика викладання перекладу у вищій школі з точки зору мовного та позамовного аспектів перекладу. Визначено, що у процесі навчання студентів перекладу мають використовуватися передперекладацькі та перекладацькі вправи. Система вправ має бути спрямована на формування навичок і умінь аналізувати зміст тексту, лексико-граматичних навичок і вмінь в письмовому перекладі. Такі вправи можуть бути використані для учнів загальної середньої освіти, які навчаються робити переклади, а також для студентів на початковому етапі навчання перекладу у закладі вищої освіти.

У розділі також розроблений комплекс вправ, направлений на тренування умінь студентів перекладу лексико-семантичних, граматико-синтаксичних, комунікативно-прагматичних аспектів тексту. При цьому увага студентів фокусується на розмежуванні мовних та позамовних аспектів перекладу. Це дозволяє студентам набути вмінь перекладу не тільки мовних засобів художнього тексту, але й врахування комунікативної ситуації та лінгвокультурної інформації, наявної у тексті художнього твору.

Розроблений комплекс вправ може використовуватися у процесі навчання художнього перекладу студентів закладів вищої освіти за спеціальністю «Переклад».

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У ході дослідження з'ясовано, що у лінгвістичній думці вже досить давно сформувалася ідея про необхідність розмежування мовних та позамовних аспектів перекладу. Ідея про мовний та позамовний аспекти комунікації та перекладу з'явилася спочатку в ідеях вчених-лінгвістів Казанської школи (зокрема, І. Бодуена де Куртене), а також знайшла своє втілення у концепціях Ф. де Соссюра. Саме Ф. де Соссюр розмежував поняття внутрішньої й зовнішньої лінгвістики, встановивши, що саме у рамках останньої належать позамовні чинники.

На сьогодні теорія перекладу включає безліч сучасних підходів та напрямків перекладацького дослідження, які розвивають концепцію про мовні та позамовні аспекти перекладу. На сьогодні ці фактори розглядаються у контексті комунікативної моделі, яка стверджує, що дієва теорія перекладу не може обмежуватися аналізом тільки мовних механізмів породження тексту. Процес перекладу повинен розглядатися у широкому контексті з урахуванням інтересів усіх впливаючих на нього факторів, у тому числі й позамовних. Серед немовних факторів перекладу у рамках комунікативної моделі розглядається комунікативна ситуація.

Урахування немовних і мовних компонентів міжмовного спілкування дозволяє визначити набір правил, на основі яких проводиться зіставлення мов, які залучені до процесу перекладу. Знайомство з такими положеннями, що утворюють категоріальний апарат теорії перекладу, є невід'ємною частиною професійної компетенції перекладача.

У рамках сучасного підходу до перекладознавства одним із напрямків теорії перекладу є комунікативна модель перекладу, яка постулює, що позамовний аспект перекладу є не тільки не менш значимим порівняно з мовним, однак часто відіграє основоположну роль. Без знання позамовної ситуації, а лише спираючись на мовне вираження, перекладач часто не здатен правильно й адекватно перекласти текст. Тож, відсутність фонових знань щодо

позамовної ситуації висловлювання часто призводить до комунікативної невдачі, коли текст перекладу не передає вихідні ідею, думку, факт і отримувач повідомлення не може його правильно декодувати.

До провідних позамовних факторів належать лінгвоетнокультурні та комунікативно-прагматичні аспекти перекладу. Вивчення теоретичних засад дослідження показало, що немовні та мовні чинники перекладу утворюють ряд взаємозв'язаних ланцюжків, які лежать в основі як загальних правил перекладу, так і його конкретного остаточного варіанту. Саме через текст проявляються немовні та мовні чинники перекладу і здійснюється їх взаємозв'язок.

У роботі розглянуті художнього приклади на трьох рівнях еквівалентності – лексико-семантичному, граматико-синтаксичному та комунікативно-прагматичному. Вивчення особливостей і ролі мовного та позамовного аспектів тексту при перекладі художньої літератури показало, що найефективнішими трансформаціями для досягнення функціональної еквівалентності є генералізація, конкретизація, модуляція, граматичні заміни і прагматична адаптація, які й були застосовані перекладачами розглянутих творів. Для досягнення функціональної еквівалентності на лексико-семантичному рівні в основному застосовуються такі способи перекладу, як генералізація, конкретизація, модуляція, транскрипція, транслітерація і калькування, а також поєднання цих прийомів, так як художній текст являє собою багатоаспектне явище.

Визначено, що для граматико-синтаксичного рівня найбільш характерними є граматичні трансформації – об'єднання і членування речень, граматичні заміни, перестановки і антонімічний переклад, що пояснюється значними відмінностями у структурах англійської та української мов. Що ж стосується комунікативно-прагматичного рівня, то в цьому випадку основна трансформація – це прагматична адаптація, яка дозволяє зберегти для читача вихідну комунікативну ситуацію.

Дослідження дозволяє зробити висновок, що функціональну еквівалентність у процесі художнього перекладу можна досягти при дотриманні комунікативної інтенції автора оригіналу, оригінальних функцій тексту і комунікативної ситуації. Для цього функціональні еквіваленти повинні бути встановлені на лексико-семантичному, граматико-синтаксичному та комунікативно-прагматичному рівнях тексту за допомогою різних перекладацьких трансформацій. Таким чином, досягнення функціональної еквівалентності необхідне для успішного перекладу, а це і становить головну мету перекладацької діяльності.

Позамовна ситуація відіграє важливу роль на лексичному рівні у випадку передачі при перекладі безеквівалентної лексики та лакун. Окрім того, важливу роль позамовний аспект відіграє на комунікативно-прагматичному рівні. У той же час мовний аспект переважає позамовний на граматико-синтаксичному рівні, оскільки тут важливими є не стільки комунікативна ситуація чи лінгвокультурна інформація, скільки граматичні та синтаксичні властивості мов.

Окрім того, у роботі розглянуто можливості та методичні передумови використання концепції про мовні та позамовні аспекти перекладу у процесі навчання студентів. Визначено, що у процесі навчання студентів перекладу мають використовуватися передперекладацькі та перекладацькі вправи. Система вправ має бути спрямована на формування навичок і умінь аналізувати зміст тексту, лексико-граматичних навичок і умінь в письмовому перекладі.

У роботі розроблено комплекс вправ, направлений на тренування умінь студентів перекладу лексико-семантичних, граматико-синтаксичних, комунікативно-прагматичних аспектів тексту. При цьому увага студентів фокусується на розмежуванні мовних та позамовних аспектів перекладу. Це дозволяє студентам набути умінь перекладу не тільки мовних засобів художнього тексту, але й врахування комунікативної ситуації та лінгвокультурної інформації, наявної у тексті художнього твору. Розроблений

комплекс вправ може використовуватися у процесі навчання художнього перекладу студентів закладів вищої освіти за спеціальністю «Переклад».

Перспективами подальших досліджень може слугувати більш детальний аналіз комунікативно-прагматичного підходу до перекладу, зокрема – використання прийому прагматичної адаптації, яка враховує як мовні, так і позамовні аспекти перекладу. Окрім того, важливим є вивчення лінгвокультурних труднощів перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева І. О. Мовні рівні та комунікативна ситуація: лінгвокультурологічний аспект. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2009. Вип. 15. С. 3–11.
2. Ануріна І., Мізін К. Лінгвокультурологічний аспект перекладу англійських і німецьких усталених порівнянь українською мовою. Теоретична і дидактична філологія. 2013. Вип. 16. С. 3-12.
3. Архипова Л. Переклад як інтерпретація. Записки Перекладацької Майстерні 2000–2001: [навчальний посібник]. Львів, 2002. Т. 3. С. 19–48.
4. Баранова С. В. Спецрозділи перекладу: конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2012. 86 с.
5. Бархударов Л. С. Тетради переводчика. Выпуск 15. Москва: Международные отношения, 1978. 112 с.
6. Бевз Н. В. Переклад як культурний феномен: герменевтико-комунікативний аспект : автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури». Харків, 2010. 20 с.
7. Бобришева О. В. Мовна картина світу та проблеми перекладу національно-культурних реалій. Вісник ЛНУ ім. Т.Шевченка. Ч. II, № 14 (201). С. 9–13.
8. Бочарникова Е. А. Актуализация категории интертекстуальности в научном экономическом тексте. URL: <http://cheloveknauka.com/aktualizatsiya-kategorii-intertekstualnosti-v-nauchnom-ekonomicheskom-tekste> (дата звернення: 15.10.2020).
9. Володіна Т. С., Рудківський О. П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня: Навч.-метод. посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.

10. Ганічева Т. В. Методика навчання майбутніх філологів усного англомовного двостороннього перекладу у галузі права: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Харків, 2008. 182 с.

11. Давыдова Н. А. Особенности перевода безэквивалентных юридических терминов. Вестн. МГЛУ. Вып. 561, 2009. С. 147–152.

12. Данильченко Т. Ю. Феномен лакунарности в языке и речи: дис... канд. филос. наук. Краснодар: КГУКИ, 2004. 165 с.

13. Демецька В. Границі застосування адаптації при перекладі (на матеріалі перекладу проповіді). Наукові записки. 2010. Вип.89 (1). С. 13-16.

14. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с.

15. Іваницька Н. Б. Інтердисциплінарні виміри сучасного перекладознавства. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2016. Вип. 10(1). С. 261-266.

16. Івасюк О. Я., Огуй О. Д. Рівні перетворення тексту та засоби досягнення адекватності при перекладі. Науковий вісник Чернівецького університету. (Серія: Германська філологія). 2003. Вип. 156. С. 158–168.

17. Катфорд Дж. К. Лінгвістична теорія перекладу: Про один аспект прикладної лінгвістики. Київ: Едіторіал, 2004. 208 с.

18. Комиссаров В. Н. Перевод и интерпретация. Тетради переводчика. Москва: Высшая школа, 1982. Вып. 19. С. 3-20.

19. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. Київ: Юніверс, 2003. 280 с.

20. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця: «Нова Книга», 2003. 448 с.

21. Кузенко Г. М. Переваги й недоліки загальновідомих моделей перекладу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. Вип. 4. С. 17-21.

22. Куликова В. Г., Власенко І. А. Актуальні питання методики викладання перекладу: лінгвоетнокультурний та комунікативно-

прагматичний аспекти. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: [зб. наук. пр.]. Київ, 2008. № 3. С. 191–194.

23. Куликова В. Міжмовна комунікація і переклад. Переклад на межі XXI століття: історія, теорія, методологія: Тези доповідей міжнародної конференції. Київ: Київський університет імені Тараса Шевченка, 1997. С. 29-30.

24. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. Москва: Просвещение, 1988. 159 с.

25. Лотоцька О. Особливості перекладу мовних реалій як одиниць безеквівалентної лексики (на основі англomовних прозових творів О. Генрі). Мандрівець. 2012. № 3. С. 72-74.

26. Матківська Н. А. Вибір моделі перекладу при відтворенні ідіолекту. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2014. Вип. 45. С. 281-283.

27. Мірам Г. та ін. Основи перекладу: Курс лекцій; навчальний посібник. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2003. 240 с.

28. Олійник І. Д. Основні тенденції дослідження критики перекладу на Заході. Філологічні студії: наук. часоп. Луцьк, 2007. № 1/2. С. 183–188.

29. Попова З. Д., Стернин И. А. Язык и национальная картина мира. Воронеж, 2003. 60 с.

30. Прунч Е. Шляхи розвитку західного перекладознавства. Від мовної асиметрії до політичної / Пер. з нім. Київ: Р. Валент, 2015. 512 с.

31. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

32. Сегол Р. І. Прагматика перекладу як основа міжмовної комунікації. Журналістика. Лінгвістика. Дидактика. Полтава, 2010. С. 258–263.

33. Селиванова О. І. Навчання лівгоетнокультури як одне з найважливіших питань університетського перекладознавства. Вісник

Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки. Суми: Видавництво СумДУ, 2003. № 4 (50). С. 217-219.

34. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. Биографические и критические заметки о Ф. де Соссюре. Под общ. ред. М. Рут. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1999. 432 с.

35. Танцура В. Є. Лінгвокультурологічні аспекти перекладу художніх фільмів англійською мовою (на матеріалі оригіналу фільму «Тіні забутих предків»). Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2014. № 3. С. 45-50.

36. Ткачук В. Комунікативні аспекти перекладу. Вісник Сумського державного університету. Сер. Філологія. 2008. № 2. С. 187-191.

37. Швачко С. О. Теорія перекладу: конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2013. 130 с.

38. Швачко С. О., Анохіна Т. О. Чинники лакуарності у мовних модулях мови, мовленні та мовленнєвій поведінці. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. №6(331). С. 5-11.

39. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: учебник. Москва: Воениздат, 1973. 280 с.

40. Шостак У. В., Паславська І. Б. Моделювання перекладацького процесу як одного з допоміжних засобів прийняття правильних перекладацьких рішень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. Вип. 27(2). С. 166-168.

41. Чердніченко О. Д. Міжкультурні аспекти перекладу. Мовні і концептуальні картини світу: Мови, культури та переклад у контексті Європейського співробітництва. Київ, 2001. С. 485-490.

42. Чердніченко О. І. Про мову і переклад. Київ: Либідь, 2007. 248 с.

43. Черноватий Л., Ковальчук Н. Система вправ і завдань для навчання усного послідовного перекладу. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов, (86), 2018. С. 167-174.

44. Черноватий Л. М., Червінко Л. М. Система вправ для навчання послідовного перекладу з опорою на систему перекладацького скоропису. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2013. № 3. С. 338–348.
45. Якобсон Р. О. О лингвистических аспектах перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва, 1978. С. 16–24.
46. Black E. *Pragmatic Stylistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 166 p.
47. BaNer M., Saldanha G. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, 2009. 704 p.
48. Bonvillain N. *Language, culture, and communication: the meaning of the messages*. Prentice Hall, 1999. 405 p.
49. Bryson B. *Notes from a small Island*. Morrow / Harper Collins, 1995. 240 p.
50. Gudmanyán A. G. *Basics of Translation Theory*. Kyiv: NAU, 2005. Part I. 96 p.
51. Gudmanyán A. G. *Basics of Translation Theory*. Kyiv: NAU, 2007. Part II. 114 p.
52. Gutt E. *Translation and relevance: cognition and text*. Oxford: Blackwell Publishers, 2000. 271 p.
53. Hatim B. *Translation: An Advanced Resource Book*. London, NY: Routledge Taylor & Francis Groupe, 2004. 373 p.
54. Kade O. *Aufgaben der Übersetzungswissenschaft*. Fremdsprachen, 1963. S. 83-94.
55. Leonardi V. *Gender and Ideology in Translation: Do Women and Men Translate Differently?* Bern: Peter Lang AG, 2007. 323 p.
56. Nida *Principles of Correspondence*. *The Translation Studies Reader*. NY: Taylor and Francis Group, 2004. P. 153–167.
57. Pym A. *What Technology Does to Translating*. *Translation and Interpreting*. Vol. 3. No 1 (2011). Pp. 1-9.

58. Schäffner C. Translation as Intercultural Communication – Contact as Conflict. *Translation as Intercultural Communication*. 1997. P. 325–339.

59. Sydoruk G. I. *Translation Theory Foundations*. Kyiv: Кондор, 2009. 284 с.

60. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London, N.Y.: Routledge, 1995. 353 p.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

61. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

62. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

63. Короткий словник лінгвістичних та перекладацьких термінів. URL: msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/199429/mod_resource/content/ (28.10.2020).

64. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Сов. энцикл., 1990. 683 с.

65. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (28.10.2020).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

66. Кінг С. Воно. Возз'єднання: роман. Київ: AST Publishers, 2018. 813 с.

67. Кінг С. Воно. Тінь минулого: роман. Київ: AST Publishers, 2018. 651 с.

68. Кінг С. Лавка поганих снів: збірник. Київ: Видавництво АСТ, 2016. 608 с.

69. Рой А. Міністерство граничного щастя. URL: <https://starylev.com.ua/club/blog/ministerstvo-granychnogo-shchastya-arundati-roj-uryvok-iz-knyzhky> (дата звернення: 15.10.2020)

70. King S. *The Bazaar of Bad Dreams*. London: Hodder & Stoughton, 2016. 507 p.

71. King S. It. London: Hodder & Stoughton, 2017. 1376 p.

72. Roy A. The Ministry of Utmost Happiness. URL: http://6booksy.com/books/The-Ministry-of-Utmost-Happiness/page_98.html (дата звернення: 15.10.2020).

Резюме (Summary)

At the present stage of development of the science of translation, the text is considered the most important unit of communication. The text as a communicative unit can characterize the presence of a communicative task. As a result, being the outcome of purposeful activity, the text invariably expresses the pragmatic attitude of its author.

It means that not only the linguistic, but also the extra-linguistic aspect of the source text is important in translation, which provides for the presence of a communicative situation, a pragmatic attitude, and linguocultural aspects. Information in a literary text is expressed in images and not always explicitly: its interpretation largely depends on the recipient's extralinguistic knowledge and, if we are talking about the translated text, then also on the translator's skills.

A special role in the general typology of texts is played by the artistic text, because it is subjective, ie it expresses the author's perception of the world, and at the same time reflects a real, objective picture of the surrounding reality. In this regard, considering the text from the standpoint of communicative-functional approach, which assumes that the translation text is a unit created in a specific communicative situation for a specific purpose and performs a specific function, it is impossible not to mention such a key category of translation as functional equivalence. This is a special type of equivalence, which covers correspondences not only at the grammatical-syntactic and lexical-semantic levels, but also at the communicative-pragmatic level.

The urgency of the study is due to the need to indicate a clearer position on the methods of achieving equivalence in the translation of fiction texts given the linguistic and non-linguistic aspects of translation, in particular - in the communicative-functional approach to translation, which is actively developing today.

The object of translation is the literary text and features of its translation, taking into account the linguistic and non-linguistic aspects of translation.

The subject of research is methods of achieving translation equivalence taking into account linguistic and non-linguistic aspects of translation.

The purpose of the study is to consider the theoretical and practical aspects of translation of linguistic and non-linguistic features of English-language literary text.

This goal involves solving the following research problems:

- 1) consider modern approaches to understanding the essence of translation in the modern context;
- 2) to determine the linguistic and non-linguistic aspects of translation in the scientific reception;
- 3) to explore the lexicological, lexico-grammatical and linguopragmatic aspects of literary translation;
- 4) consider the methodology of teaching translation in higher education in terms of linguistic and non-linguistic aspects of translation;
- 5) develop a set of exercises for teaching linguistic and non-linguistic aspects of translation.

The first section discusses the theoretical foundations of the study of linguistic and non-linguistic aspects of translation. It is determined that the idea of linguistic and extralinguistic aspects of communication and translation first appeared in the ideas of linguists of the Kazan school (in particular, I. Baudouin de Courtenay), and also found its embodiment in the concepts of F. de Saussure. It was F. de Saussure who distinguished between the concepts of internal and external linguistics, establishing

Within the modern approach to translation studies, one of the directions of translation theory is the communicative model of translation, which postulates that the extralinguistic aspect of translation is not only no less important than linguistic, but often plays a fundamental role. Without knowledge of the extralingual situation, but only relying on linguistic expression, the translator is often unable to translate the text correctly and adequately. Therefore, the lack of background knowledge

about the extralingual situation of the statement often leads to communicative failure, when the translated text does not convey the original idea, opinion, fact and the recipient of the message can not decode it correctly.

Also, the leading extralinguistic factors of modern researchers include linguoethnocultural and communicative-pragmatic aspects of translation. In particular, taking into account the linguistic and ethnocultural aspect of translation brings to the fore the phenomenon of heterogeneity of the original and the translation as texts belonging to different cultures. Regarding the communicative-pragmatic aspects of translation, one of the main conditions for achieving translation equivalence is compliance with the pragmatic component, which is characterized as a certain "filter" that determines not only the method of translation, but also the amount of information transmitted.

The study of the theoretical foundations of the study showed that non-linguistic and linguistic translation factors form a number of interrelated chains that underlie both the general rules of translation and its specific final version. It is through the text that the non-linguistic and linguistic factors of translation are manifested and their interrelation takes place.

The second section of the study examines the features and role of linguistic and extralinguistic aspects in the translation of English literary texts. This section discusses artistic examples at three levels of equivalence - lexical-semantic, grammatical-syntactic and communicative-pragmatic. It was found that the most effective transformations to achieve functional equivalence are generalization, concretization, modulation, grammatical substitutions and pragmatic adaptation, which were used by translators of the considered works.

As a result of a comparative analysis of the original text and the translated text, it was found that to achieve functional equivalence at the lexical-semantic level, such translation methods as generalization, concretization, modulation, transcription,

transliteration and tracing, as well as a combination of these are mainly used. techniques, as the artistic text is a multifaceted phenomenon.

For the grammatical-syntactic level the most characteristic are grammatical transformations - unification and articulation of sentences, grammatical substitutions, permutations and antonymous translation, which is explained by significant differences in the structures of English and Ukrainian languages. As for the communicative-pragmatic level, in this case the main transformation is a pragmatic adaptation, which allows to keep the original communicative situation for the reader.

The out-of-order situation plays an important role at the lexical level in the case of transfer when translating non-equivalent vocabulary and gaps. In addition, the extracurricular aspect plays an important role at the communicative-pragmatic level. At the same time, the linguistic aspect is dominated by the extralingual at the grammatical-syntactic level, because here it is important not so much the communicative situation or linguistic and cultural information, as the grammatical and syntactic properties of languages.

The third section of the study considers the method of teaching translation in high school in terms of linguistic and non-linguistic aspects of translation. It is determined that pre-translation and translation exercises should be used in the process of teaching translation students. The system of exercises should be aimed at developing skills and abilities to analyze the content of the text, lexical and grammatical skills and abilities in written translation. Such exercises can be used for students of general secondary education who are learning to do translations, as well as for students at the initial stage of learning translation in a higher education institution.

The section also develops a set of exercises aimed at training students' translation skills of lexical-semantic, grammatical-syntactic, communicative-pragmatic aspects of the text. At the same time, students' attention is focused on distinguishing between linguistic and non-linguistic aspects of translation. This allows students to acquire the skills of translation not only of the linguistic means of the literary text, but also

of taking into account the communicative situation and linguistic and cultural information available in the text of the work of art.

The developed set of exercises can be used in the process of teaching literary translation to students of higher education institutions in the specialty "Translation".

Today, translation theory includes many modern approaches and directions of translation research, which develop the concept of linguistic and non-linguistic aspects of translation. Today, these factors are considered in the context of the communicative model, which states that effective translation theory cannot be limited to the analysis of only the linguistic mechanisms of text generation. The translation process should be considered in a broad context, taking into account the interests of all influencing factors, including non-linguistic ones. Among the non-verbal factors of translation within the communicative model the communicative situation is considered.

Taking into account the non-linguistic and linguistic components of interlingual communication allows you to determine a set of rules on the basis of which the comparison of languages involved in the translation process. Familiarity with such provisions, which form the categorical apparatus of translation theory, is an integral part of the professional competence of a translator.

Within the modern approach to translation studies, one of the directions of translation theory is the communicative model of translation, which postulates that the non-linguistic aspect of translation is not only no less important than linguistic, but often plays a fundamental role. Without knowledge of the extralingual situation, but only relying on linguistic expression, the translator is often unable to translate the text correctly and adequately. Therefore, the lack of background knowledge about the extralingual situation of the statement often leads to communicative failure, when the translated text does not convey the original idea, opinion, fact and the recipient of the message can not decode it correctly.

Leading extralinguistic factors include linguoethnocultural and communicative-pragmatic aspects of translation. The study of the theoretical foundations of the study showed that non-linguistic and linguistic translation factors form a number of interrelated chains that underlie both the general rules of translation and its specific final version. It is through the text that the non-linguistic and linguistic factors of translation are manifested and their interrelation takes place.

The most characteristic for the grammatical and syntactic level are grammatical transformations - combining and articulating sentences, grammatical substitutions, permutations and antonymous translation, which is explained by significant differences in the structures of English and Ukrainian languages. As for the communicative-pragmatic level, in this case the main transformation is a pragmatic adaptation, which allows to keep the original communicative situation for the reader.

The out-of-order situation plays an important role at the lexical level in the case of transfer when translating non-equivalent vocabulary and gaps. In addition, the extracurricular aspect plays an important role at the communicative-pragmatic level. At the same time, the linguistic aspect is dominated by the extralingual at the grammatical-syntactic level, because here it is important not so much the communicative situation or linguistic and cultural information, as the grammatical and syntactic properties of languages.

Prospects for further research may be a more detailed analysis of the communicative-pragmatic approach to translation, in particular - the use of pragmatic adaptation, which takes into account both linguistic and non-linguistic aspects of translation. In addition, it is important to study the linguistic and cultural difficulties of translation.